

*Alleen
Binnenland*

Alexandria

PERIODIEKE UITGAAF

VERSCIJNEND ALLE 3 MAANDEN

NIEUWE REEKS VII, 1939, NRS 3 EN 4



koninklijke
geschied-en-oudheid-
kundige kring van de
antwerpsche kempen

Voor alles wat het bestuur van den Kring, het Museum en
het opstel van het Tijdschrift aangaat wende men zich tot :

Kanunnik J. E. JANSEN, o. Praem.

BEEKSTRAAT, 5 TURNHOUT

Voor giften en bezoek aan het Museum zich wenden tot

E. H. J. NUYTS

Secretaris van Taxandria

de Merodelei nr. 179 Turnhout.

Voor finantieele zaken tot :

J. DIERCXSENS

GRONDEIGENAAR

Leopoldstraat, 18 Turnhout.

Postchecknummer 412831

BEZOEKT HET MUSEUM,

MERMANSSTRAAT 21.



Pater TAEYMANS, S. J.

LODEWIJK TAEYMANS S. J. ⁽¹⁾

(Turnhout : 17-7-1874 † Alken : 5-3-1937)

Pater Taeymans' naam drong het eerst tot mij door als kunsthistorikus - kunstkritikus met zijn CHRISTELIJKE KUNST, waarvan tot hiertoe drie deelen verschenen ; als schilder leerde ik hem pas later kennen.

De drie deelen brachten zijn maandelijksche bijdragen bijeen van een jarenlange medewerking aan den BODE VAN HET HEILIG HART ; van 1909 tot Januari 1927. Van Februari af tot aan zijn dood (5-3-1937) bleven deze artikels, nu uitsluitend handelend over Ouditaliaansche kunst, van Cimabue af tot en met Michelangelo, ongebundeld.

Zijn eerste bundel CHRISTELIJKE KUNST (1913) bevatte, behalve opstellen over enkele Ouditaliaansche hoofdfiguren uit den Italiaanschen Renaissancetijd, drie-en-vijftig bijdragen over Oudnederlandsche en -Vlaamsche schilders. Van dezen eersten bundel bezorgde het DAVIDSFONDS, in 1925, ter herinnering aan zijn oprichtingsjubileum (1875-1925) een omgewerkte uitgave. Negentien vreemde schilders werden er uit gesloten en vervangen door negen Zuidnederlanders. Het grootste aandeel bekwamen de schilders uit de gloriëtijdperken onzer kunstgeschiedenis : uit dat der Primitieven en dat der Renaissancisten. In dezen kunstbundel doorloopt hij « met beeld en woord » de bijzonderste tijdvakken der Noordnederlandsche en Zuidnederlandsche kunst. « Toch is het geen volledige kunstgeschiedenis. We blijven niet stilstaan noch bij de « echte » primitieve kunst, d. i. bij de voorloopers van de gebroeders

(1) Deze bijdrage sluit aan bij : 1° Het IN MEMORIAM, door J. E. Jansen, in TAXANDRIA, jg. 1937, n° 3, blz. 157-161. 2° De monografie over LODEWIJK TAEYMANS S. J., door dr. C. Digneffe, Jozef Schellekens, Isidoor van Beugem, Jozef van Laer S. J. 192 blz. ; 3° DE BEELDENDEN KUNSTEN TE AALST, door Isidoor van Beugem, 1932, blz. 110-114. In de huidige bijdrage behandel ik Taeymans slechte als schrijver en als schilder.

Van Eyck, noch bij al de voornaamste vijftiende-eeuwsche schilders. Bijna uitsluitend vermelden we de meesters, die in onze kerken of musea met één of meer kunstwerken vertegenwoordigd zijn ». Hij beschouwt dus de kunst niet als op zich-zelf, noch zoekt haar ontwikkeling in haar zelf, maar in verband met de invloed-hebbende gebeurtenissen, vooral uit het godsdienstig leven, zonder hierom de politieke en sociale problemen als betrokken partij te negeeren. Maar hoofdzaak blijft voor hem : kunst beschouwd als een geestelijke bron van godsdienstig leven.

In het eigenlijk tweede boek CHRISTELIJKE KUNST (1924), dat onafhankelijk staat tegenover het eerste boek (inkluis de omgewerkte uitgave hiervan, gepubliceerd in 1925), gaf hij werkelijk « een tweede wandeling door verschillende tijdvakken van wat men pleegt te noemen « religieuze kunst », zooals deze zich voordoet in de werken der Nederlandsche en Vlaamsche Meesters, uitgestald in kerken en musea, enz. bij ons of in het buitenland.

Een kunstgeschiedenis in al haar saaiheid gaat niet vooraf ; doch waar het pas geeft, schier bij de bespreking van elke schilderij, komt deze tot haar recht, en een herhaling van hetzelfde, anders ingekleed, wordt niet vermeden. » (Uit het Woord vooraf). Zijn waardeering voor de kunst, in de eerste plaats voor religieuze kunst, kent wel een onderscheid tusschen de bereikte hoogtepunten, maar maakt geen criterium-onderscheid tusschen echt-religieuze kunst van vroeger of van nu, dewijl hun uitbeeldingen den geestesgraad vertolken van hun beleden geloof. Hij hield aan 't oude niet vast, om het oude zelf, omdat het oud was, uit een geest van conservatisme of om een zekere antiekwariaatswaarde, en evenmin ging hij op in 't nieuwe of 't moderne om de nieuwigheid. Kunst was hem te heilig om ze te laten herleiden tot een kwestie van mode.

De derde bundel, de beste van de drie, bevat opstellen over drie-en-twintig schilders, behoorend tot den Nederlandschen stam. Ongeveer de helft hiervan werd nog niet behandeld in zijn voorgaande twee bundels. In totaal liet hij in zijn drie bundels vóór ons defileren — de omgewerkte uitgave van het eerste album CHRISTELIJKE KUNST en



HET GHUUT, olieverfschilderij ; 1929 ; kunstverzameling :
Lampens, Gent.

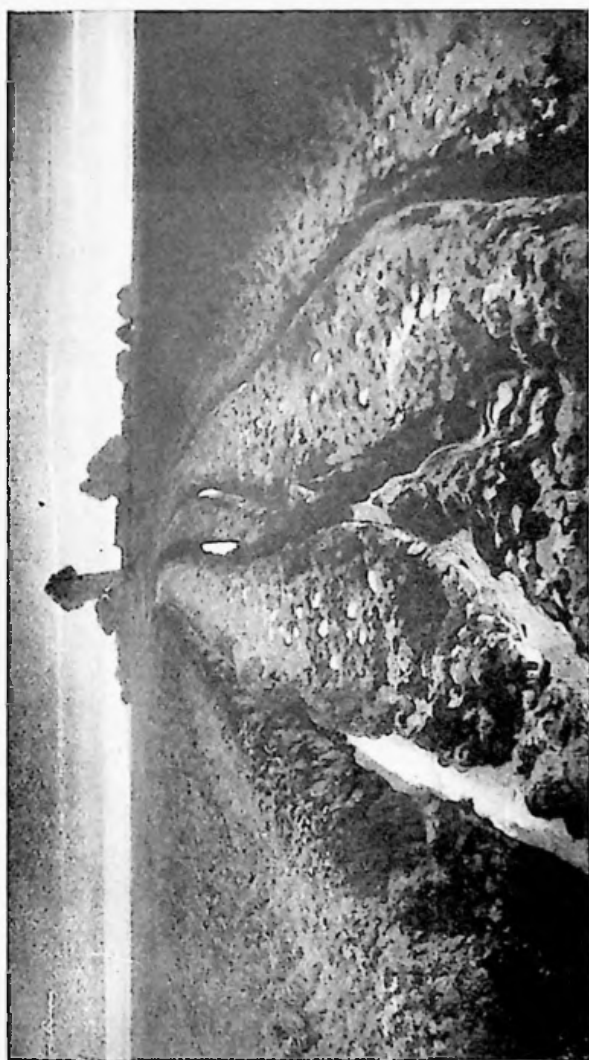
uitgegeven door het Davidsfonds, inbegrepen — tachtig schilders, met bijna tweehonderd werken. Onze commentator begint hier zijn kunstenaarsschouwing met DE BOODSCHAP, door Jan van Eyck (Ermitage, Leningrad), waarschijnlijk uitgevoerd rond 1426, en dat te Brugge werd getoond op de tentoonstelling van het Gulden Vlies, in den Zomer 1907, en eindigt met de AANBIDDING DER WIJZEN, door Willem Herreyns, (1743 † 1827) een laat epigoon van Rubens, een, die zich levergeefs te weer stelde tegen het aanrakkend Fransch classicisme met David als voorman.

Achteraan in den derden bundel is een algemeene inhoudstafel van de drie deelen opgenomen. Als deel I aanziet de schrijver hier de omgewerkte uitgave Ia, uitgegeven door het DAVIDSFONDS (1925) van den eigenlijken eersten bundel II, uitgegeven door J. Houdmont, Filip de Godeclaan, 4, Brugge. Van den eersten bundel vielen in den omgewerkten bundel Ia negentien schilders weg, meestal vreemden, terwijl tien nieuwe werden behandeld. In bundel III schrijft hij over : Jan van Eyck, Joost van Wassenhove (Justus van Gent), Hugo van der Goes, Meester van Flémalle (vereenzelvigd met Roger Campin), Hans Memling, Geeraard David, Albert Bouts; Joos van Cleve, Jan Mandyn, Aertszen, Pieter Bruegel (de Oude); Jan Provost, Pieter Bruegel (de Jonge), Denys van Alsloot, Hendrik Declerck, Pieter Pauwel Rubens, Geeraard Zeghers; Abraham van Diepenbeck, Boeyermans, Gilles Sneyers, en Willem Herreyns. Hij wandelt hier door de kunstgeschiedenis van ons kunstrijk Vlaanderen en weet door zijn wijdend woord ons ontvankelijk gemoed voor tal vaa besproken kunstwerken in vlam te steken, doordien hij in ons weet te wekken gevoelens van ware broederschap in één liefde tot God. En maakt ons innig en oprecht gelukkig, dewijl deze voorgehouden kunst onze oogen opent op het Eeuwige door de natuur. De occasioneele kunst-lezer, die voor de beeldende kunsten nog voorlichting behoeft, zal er zijn gading vinden; immers de logische weg der kunstkritiek is er, in den beginne, een van beschrijvenden, beschouwenden en ten slotte, een van kritischen aard. De doorsnee Vlaamsche lezer heeft deze kritiek noodig, in dezen nog verwarden tijd vol

dwalingen, misleidende en oppervlakkige nutsberekeningen, massa-neurose, opgeblazen eendagsroom en miskenning van stille, eenzame werkers. Het best kan men dit constateeren, als men een encyclopedie opslaat : veel geleerden, levend nochtans in dienst en in opoffering voor de gemeenschap, worden er dikwijls in vergeten, maar weinig politieke personages worden er in weggelaten om hun groote beschermende hand.

Enkele zinnen over den logischen weg der kunstkritiek. Ten eerste : De beschrijvende aard. De beschrijving is van belang voor den lezer, om zelf te onderzoeken in hoeverre hij door die voorstelling het oordeel van den kritikus bijtreden kan, en er verder persoonlijk zal kunnen op voort bouwen. Zijn beschrijving is dikwerf detaillceerend, zoo vol, overvol, dat men den rijkdom om het geheel zou vergeten gaan. Ik neem maar een willekeurig voorbeeld onder de vele, het portret van den donator, kanunnik Joris van der Paele, op het meesterwerk van Jan van Eyck : Kanunnik van der Paele onder bescherming van O.-L.-Vrouw en zijn schutspatroom, den H. van zijn kerk, en zijn naampatroon. « Dit beeld, in kop, handen, is een monument van kunst. De schedel, onder de lichte haarwolkjes, is dooraderd met uitpuilende harde bloedvaten, klinkt vast, vol en echt. Als hij zijn hoornen neusnijper met vergrootglazen — enkel gebruikt bij 't lezen — afneemt is zijn verziende oog nog scherp en glanzend levendig ». enz. (CHRISTELIJKE KUNST, III, blz. 16).

Maar hij behoeft niet te detaillceeren, om ons attent te maken op het typische der gekonterfeiten, aldus de schets van den hooger vernoemden kanunnik : « Meer voelen we ons aangetrokken door 't zuiver, diep realisme van 't leelijkschoon (laten wij niet vergeten dat de schoonheid zoowel geestelijk als stoffelijk, inwendig als uiterlijk zich uitent kan. I. v. B.) dik hoofd van den grijzen kanunnik. Met zoo 'n fijn geanalyseerd hoofd hoefde de eerbiedwaardige heer van uit Brugge geen Leuvenschen professor te gaan raadplegen om diagnostiek en regiem. Na opzenden van dit portret zou hij, per keerende post, vernomen hebben, hoever het stond met zijn « artériosclérose », zijn « tension artéri-



HET GEWELD, olieverfschilderij ; 1926 ; kunstverzameling :
Joz. Goossens, Zele.

elle », en wat weet ik al ! ». (CHRISTELIJKE KUNST, III, blz. 16).

Beschouwing vindt u in een volgend oordeel over de H. Moeder, die, volgens de oorspronkelijke omlijsting, « schooner dan de zon » zou wezen, en geplaatst « boven de welluidende schikking der sterren ». « Heeft hij dat oorbeeld bereikt ? Voor ons, kinderen van de XX^e eeuw... ik geloof het niet. Andere tijden, andere smaak. Dat hooggewelfde voorhoofd, waaronder bovenopliggende oogen ; de bolvormige kaken en de zware hals niet dubbele kin, zijn nog traditioneele elementen van het schoonheidsideaal, dat men sterk uitgesproken vindt in de gotieke beeldjes van O. L. V., en andere, uit de XIII^e eeuw ». (CHRISTELIJKE KUNST, III, blz. 16). Zijn technisch, ervaren oordeel heeft hij te danken aan zijn zuiver-ambachtelijke kennis. Hij heeft er aan gehouden, alvorens de wet te willen stellen aan kunstgenooten of aan leeken, 't goede van 't slechte, 't schoone van 't leelijke, 't ware van 't leugenachtige en 't warm-zielige van 't koud-ledige in de kunst te leeren onderscheiden, zoowel geestelijk als stoffelijk. Daartoe leerde hij de door den kunstenaar gebruikte grondstoffen kennen en verwerken, en er de mogelijkheden en onbereikbaarheden bij de uitdrukking van zijn eigen gevoelens, van ontdekken.

Hij is bij ons een der weinigen, die de kunst niet alleen goed met de pen, maar nog beter met het penseel diende, en hij was dienvolgens de geschikte persoon, om oordeelkundig te spreken over Kunst.

Het dikwijls voorkomend geval, dat vaklui milder zijn in hun oordeel dewijl ze de moeiten van het metier kennen, kan bij Taeymans niet ingeroepen worden. Maar technische geschooldheid bij den kritikus verklaart nog niet alles : begaafdheid, natuurlijke begaafdheid, Gods gave is hem even zoo noodig als verstandelijke ontwikkeling ; nog meer. Zijn gevoelsvermogen, dat vermag rechtvaardig te onderscheiden en vurig te bewonderen, reikt boven de techniek uit. Zijn bewondering is beheerscht : « Opmerkenswaardig is het, meer dan ooit in deze schildery : hoe de fijn-peuterrige techniek, niets te kort doet aan het kloeke, breede van het geheel. De verf blijft smijdig ; de lijn zit boordevol met

werkelijkheid ; het glas van de geel tintelende ruitjes is hard, en, gebroken, men zou er zich aan snijden ; de kleurenweefsels hebben hunne volle zachtheid en warmte, de metalen hun koude en hun gewicht ». (CHRISTELIJKE KUNST, III, blz. 17). En uit deze korte aanhaling, met de twee vorige excerpten, opzettelijk ontleend om de drie kritiekfasen aan-te-toonen, blijkt, dat Taeymans te waardeeren wist, waar en wanneer het moest, om der waarheid wil.

Taeymans was, als kritikus, vrijwel zichzelf ; zoo doende kon hij een steun wezen van zijn steeds uitbreidenden lezerskring.

Ik heet het onverantwoordelijk en niet zonder vooringegenomenheid handelen, wanneer men slechts lovend de kritiek beoefent. Veroordeelende kritiek, ten minste, wanneer ze verantwoord wordt, is noodzakelijk. Zijn uitvallen tegen het expressionisme zijn te algemeen, om over heel de lijn mijn instemming weg-te-dragen : er zijn immers kunstenaars als een Albert Servaes, bij-voorbeeld, die met zijn KRUISWEGSTATIES (raadpleeg hiertoe het merkwaardig boekje van Th. Kwakman, uitg. : Van Munster's Uitg.-Mij, te Amsterdam) pioniersarbeid verrichtte, om toch bij een vonnis over het expressionisme, uitzondering te maken. Juist om het «vie intérieure», waartegen Taeymans te keer is gegaan in CHRISTELIJKE KUNST, III, blz. 25. Want, in den grond der zaak moesten Taeymans en Servaes dien hij precies nergens vernoemt, het roerend eens geweest zijn, immers beider werk wil maar één weg op, dien van het hart naar God. God is in die kunstboeken het eenig doel en ter bereiking hiervan duldt hij geen afleiding, noch technisch, noch over-versierend.

De kritikus Taeymans stond in zijn oordeel gansch onafhankelijk tegenover de levende dooden, ging in zijn opstellen wel eens in tegen de zienswijze van konfraters.

Van een religieus werk eischte hij : een godsdienstig motief, een religieuze handeling, een godsdienstige wijze van behandeling, voldoende aan de eischen van de esthetica. Zoowel zijn gebundelde opstellen CHRISTELIJKE KUNST als zijn ongebundelde opstellen over Ouditaliaansche kunst, loopend van Cimabue (1241-1303) tot den titan Mi-



DE RUISCHAARDS, olieverfschilderij : 1929.

chielangelo (1475-1564) beantwoorden ten volle de door hem gestelde eischen. Deze ongebundelde opstellen over Ouditaliaansche schilderkunst hebben dit voordeel op de drie deelen CHRISTELIJKE KUNST, dat ze een chronologische orde volgen terwijl voor de voornoemde bundels het telkens een herpakken was van de Gothiekers tot in de XIX^e eeuw. Die herhaalde uitdieping was ook de oorzaak, waaraan we de gedegenheid van CHRISTELIJKE KUNST, III, moeten toeschrijven. Zijn groot, gevoelig hart maakt, dat deze opstellen over Ouditaliaansche schilderkunst bij poozen zoo verrukkelijk geschreven zijn. Ik haal hier een enkel uittreksel aan uit zijn Angelico-opstellen : «Het koloriet van Fra Angelico is gemaakt van licht en vreugde (1). Zooals zijn hart was, was ook zijn palet. In het rood ligt de brand zijner liefde ; in het teere-donzige blauw : het onbevleete, het reine van gansch zijn wezen ; het goud is er de hemel van. » Even innig schreef hierover geen ander Vlaming, tenzij Felix Timmermans, in zijn NAAR WAAR DE APPELSIENEN GROEIEN.

Een geschiedkundig overzicht te geven van de Oudnederlandsche en Ouditaliaansche schilderkunst ligt niet in mijn opzet, te meer daar Taeymans zelf er met nadruk op gewezen heeft, dat zijn bijdragen niet mogen beschouwd worden als zijnde een volledige kunstgeschiedenis. Men beschouwe ze als een reeks keurstukken uit de kristelijke schilderkunst, begeleid van doordacht en overwogen religieus en schilderkundig kommentaar, zonder zich te verliezen in te veel abstrakte beschouwingen, of te wijsgeerige beoordeelingen. Hij bleef zijn eigen zienswijze getrouw ; in allen eenvoud de Schoonheid, ontstaan in het rijk der Waarheid, de gemeenschap voor-te-dragen. Dit schrijvend, denk ik aan Prof. R. Lemaire's gezegde : «l'art religieux est avant tout un art vrai». Hiertoe heeft zijn boeiend, lief-

(1) Hoe gaarne denk ik hierbij aan : HET ZONNEKE WINT, DE MIJTEN IN DE VLAKE, METTEN (Taeymans-studio : Dr. M. Miserez, Aalst). Deze dokter heeft een reeks geselecteerde Taeymans-doeken verzameld en ondergebracht in een stenmige zaal. Wie over Taeymans schrijven wil, doet goed dit studio te bezoeken.

derijk woord, zijn zuiver kunstgevoel en zijn kunsthabitus met hun hoogsten exponent, rijkelijk bijgedragen.

Wie een volledige dokumentatie verlangt van pater Taeymans' opstellen over schilderkunst, verwijs ik naar de monografie over **LODEWIJK TAEYMANS S. J.**, aangehaald in de voetnota bij den aanvang van deze bijdrage.

Pater Taeymans was, als schilder, een ras-artiest, in dezen zin, dat hij, bij Gods genade, de gave ontving van een vertolker te worden der onuitputbare schoonheid onzer Vlaamsche gewesten. Zooals het in zijn **CHRISTELIJKE KUNST** verging, verliep het hem ook op schildersgebied : getuigen moest hij van Gods heerlijkheid in de natuur. Zijn ziel, zijn schildersaandrift, zijn kunsthabitus dreven hem tot het uitbeelden van zijn geliefd, schoon land. De liefde voor zijn land belette hem niet gevoelig te staan vóór vreemde landschappen. Hiervan getuigen de kleur-teekeningen, in Italië genaakt als dokumenten voor later te schilderen doeken (Reeks kleur-teekeningen : Taeymans-studio, Dr. M. Miserez, Aalst). Na hetgeen ik van hem heb gezien op tentoonstellingen en bij partikulieren, en dat belooft ettelijke tientallen, moet ik zeggen, dat zijn beste werk de heerlijkheden van Vlaanderens landelijk schoon huldigt.

Ook hierom heet ik hem een ras-artiest, omdat hij louter om te schilderen tot de natuur trad. Zijn spontaneiteit, zijn intuïtie lieten hem toe met onvertroebelden frisschen blik tegenover zijn schilder-aspekten post-te-vatten.

Eerst heeft hij zijn ezel geplant in zijn geboorteplaats. (**GEZICHTEN TE OUD-TURNHOUT**). In dienst voor zijn kloosterorde heeft hij de Vlaamsche gewesten doorkruist ; en zoo heeft hij geschilderd op de Heide (**DUINEN OP DE HEIDE, KLIMMENDE WEG OP DE BLOEIENDE HEIDE, LICHTEFFEKT OP DE HEIDE**), in het Aalstersche, in het zuidergedeelte van Oost- en West-Vlaanderen. Vooral in het Aalstersche is hij zeer actief geweest, niet alleen als prefect van het St.-Jozef-college, te Aalst ; maar nog meer als paletvoerder van de schilderachtige, omliggende gemeenten, die tot vóór den oorlog een tamelijk landelijk karakter hadden behouden, maar die thans aan 't versteedschen, aan



DE EENZAME, olieverfschilderij ; 1929 ; kunstverzameling :
Hubert Bacten-De Clippele, Dender, eeuw.



WINTERSTILTE, olieverfschilderij ; 1931.

't opdirken zijn gegaan, zonder eenig begrip van kunst.

Toen in hem de schilder aan het bloeien was gegaan, vertoefde hij te Aalst, waar hij in het rustoord der paters Jezuïeten (Mijlbeek) zijn hart kon ophalen. In zijn beste momenten schilderde hij daar, in vertrouwen met de natuur; schilderde hij in eenvoudige overgave van het gemoed, in stille bewondering voor de natuurwonderen. Van den aanvang af ontwaarde men in zijn landschappen zijn stijgende liefde voor de natuur. Tot haar kwam hij altijd terug. Er wordt wel eens beweerd, doch niet gestaafd met voorbeelden, dat pater Taeymans geen invloed ondergaan heeft. Ik sla deze op-niets-steunende bewering den kop in met het feit, dat de RAVENPOEL al vast onder den invloed van J. Th. Coosemans (Brussel : 19-3-1828 † Schaarbeek : 1904) ontstond, en ONDER HET LOOVER, de sympathie voor de smijldige schildering van baron Franz Courtens (Dendermonde : 24-2-1854 † 193?) verraadt.

De even hiervoren vernoemde schilderijen bevinden zich thans in een der eetzalen van het St.-Jozef-college te Aalst. Totaal hangen er tien schilderijen, alle, op twee na, van gelijke hoogte en breedte (2.40 M. hoog bij 2.00 M. breed). Ik zou niet durven beweren dat de tien taferelen allemaal op de kredietzijde van den Jezuïet-schilder mogen geschreven worden. Alle redenen leidden er mij toe te gelooven, dat de MOLEN TE WINTER niet van zijn hand is. Het beste doek, om er zijn kunstgang in te volgen is wel ONDER 'T LOOVER, verbeeldend een nederig laagdakig huisje te midden van 't geboomte, van zon doorzeefd. Het is hier wel een ander aspekt, de techniek evenwel, inzonderheid de penseelvoering, spreekt van Franz Courtens. Denk aan dezes doorzonde dreven. Bedenk één oogenblik : we schreven toen nog geen 1914 en de vakgenooten Emile Claus en Franz Courtens beleefden toen nog triomfen. Courtens had trouwens te Aalst een verdienstelijk epigoon, Franz Callebaut-Govaert. Is het niet begrijpelijk, dat een autodidakt zoekt naar leerzame voorbeelden, om zich te vrijer en lossen te kunnen uiten ? Of hebben de twee onsterfelijke Nederlandsche schilders uit het verleden, Rembrandt van Rijn en P. P. Rubens, en daar voren nog Pieter Brue-

gel (de Oude) het anders gedaan ? Of hadden die kunstenaars geen oogen en geen hersenen, toen ze 't mooi werk van voorgangers of meester-tijdgenooten zagen ? Heeft zulks belet dat deze laatste, geniale schilders zichzelf ontdekten ?

Men is gewend geraakt met het « naar de natuur-schilderen » gelijk-te-stellen met « slaafs kopiëeren ». Alles is relatief, zei eens Karel van de Woestijne, en dit gezegde is het zeker. Men vergeet bij de zintuigelijke waarneming dat deze onvolledig geschiedt, en vooral bij de waarneming van kleur en vorm met 't gezichtszintuig. Zoo zien we, met het bloot oog, op de opperhuid van kruidachtige plantendeelen de kleur der bladgroenkorrels en niet de korrels zelf, noch de huidmondjes, langs waar het afscheiden van waterdamp en het opnemen van lucht geschiedt. Slechts, met het vergrootglas gewapend, wordt ons het geheim der huidmondjes ontsluit. Ons oog legt dus niet alles neer op het netvlies. De daar ontvangen prikkels worden naar de groote hersenen overgeseind. Doch over de wijze, waarop de fysische prikkels met neveninwerkingen in het gezichtscentrum tot een geheel gezichtsleven worden verkregen, is men het stellig nog niet eens. Daarbij komt dan nog de hoofdfaktor, de werking der ziel, die haar leven uitzingt in het ritme en de beelden van den kunstenaar, dewijl ze de kern van het leven is, het leven zelf. Nu beseffen we dadelijk, dat er van natuurgetrouw afbeelden geen spraak kan zijn, en in de eerste plaats niet voor schilders als Taeymans, en even bezwaarlijk voor de zoo-genaamde middeleeuwsche realisten, Jan van Eyck en zijn epigonen.

Uit die korte verklaring blijkt ook duidelijk de tweeledigheid van deze kunst : de waargenomen beelden en de bezieling er-van, het vormelijke en het innerlijke.

Daaruit volgt, dat het gebruiken van een camera — wat onze artist zich wel eens veroorloofde — geen deër en doet, wanneer de waargenomen uiterlijkheid doorwrocht, doorzinderd is van zieleleven. Maar ik voeg er onmiddellijk aan toe, dat de foto slechts diende, slechts dienen kon ter aanduiding der groote vlakomtrekken, en dat hij voor-



DE VERMINKTEN, olieverfschilderij ; 1925 ; kunstverzameling :
...Jan van Nuffel, Aalst.

af een schets in kleur nam, zoodat hij voor een te schilderen aspekt soms twee dokumenten meedroeg : een foto en een olieverschets. De innerlijke vormgeving was voor hem atelierwerk. Schets, foto, geheugen, gevoel, emotie bij 't opnieuw doen leven der in vizie geziene beelden, en bovenal de kunsthabitue moesten en bezorgden zieleleven aan zijn landschappen. Van de camera maakte hij geen regelmatig gebruik. Wie naar het werktuig kijkt om een gepast oordeel te vellen over zijn schilderwerk, moet ook een negatief vonnis uitspreken over de negen-honderd-negen-en-negentig per duizend beeldhouwers, die voor het overbrengen der maten van het gipsen model naar het steenblok de punteermachine gebruiken.

De zuivere sensatie bij menig doek van Taeymans genoten, schrijf ik niet toe aan de gelijkenis min-of-meer met dit of geen natuurbeeld, maar aan de intensiteit en de blijde opgetogenheid, waarmede hij zijn piktorale vermogens toeliet zijn zielechatten op 't doek keurig te laten spreken.

Hij zag de schoonheid van Vlaanderen ; hij zag die schoonheid mild en innig ; hij penseelde ze in alle jaargetijden en op de meest verschillende dagmomenten, bij zon, wind, mist of open weer. Hij kende en beminde haar vlakten en heuvelende landerijen, waar boven uit koepelden als dreigende bergmassieven en lawines de opgestooten wolken, waarin hij zich extatisch wist te verheffen : **ONDER DE WOLK** , 1927 ; **DONDERTORENS**, 1926 ; **HET GEHUCHT**, 1929, met zijn waarachtige wolkenfeeëriën ; **EERSTE ZONNESTRALEN**, 1931, oogst in het heuvelland (Taeymans-studio : Dr M. Miserez, Aalst), doek, dat een mooi eindresultaat is van het oudere **LANDSCHAP MET MOLEN**, 1915, waar de ruimtebeelding ook schoon tot haar recht komt (kunstverzameling : Ed. Scheerlinckx, Aalst).

Een ingetoomd ritme liet hij varen door die vele landschappen. De atmosfeer haalt hij als een wonderbaar fluïdum in stillen gloor op zijn doeken (**NEVELZONNE**, 1932, verregaand monochroom).

Bijwijlen laat hij zijn zon losbranden (**HOOIMIJT IN ZON**, kunstverzameling : Ducaju, drukker-uitgever, Aalst).

Zijn landschappen ontlepen hem soms als symbolische herinneringen, aldus **METTEN**, vroeg dagmoment in den Zomer, waar de natuurstemming tot zielige uitdrukking komt (kunstverzameling : Dr. M. Miserez, Aalst). Symbolische beteekenis ligt er ook in de werken : **DE VERMINKTEN**, 1925 ; **HET GEWELD**, 1926 ; **DE EENZAME**, 1929 ; c. a.

DE VERMINKTEN (kunstverzameling : Jan van Nuffel, Aalst), een reeks knotwilgen als omgevormde gebeeldhouwde negertypen, die ten hemel schreien om eigen misaaktheid.

HET GEWELD (kunstverzameling : J. Goossens, Zele) : karresporen, diep en breed gegraven in het land, naar het gehucht toe, en dragend de kentekens van veel gezwoeg door mensch en dier om 't leven van mensch en dier ; kentekens zooals de handgroeven van bejaarde landarbeiders, getuigenissen van veel hard werken en aanhoudend zorgen.

DE EENZAME (kunstverzameling : Hubert Baeten-De Clippele, Denderleeuw) knotboom met tweejarig rijs, staat eenzaam in het voorjaar, in de vlakte, op een achtergrond van Lente-voorspellende wolken, als een symbool van den principieel-sterken dikwijls alleenstaanden idealist, doch, die gestaald door weer en wind, den moeden mensch noodt tot schut in gevaar, te velde. Een doek met een buitengewone gevatheid van toets en zeggings.

Bij wijlen wordt het louter poëzie, al vast in **HET ZONNEKE WINT** (1931, Taeymans-studio : Dr. M. Miserez, Aalst) met zijn hooge gestemdheid en intense doordringendheid ; en in **WINTERSTILTE**, 1931, antipode van het vorig landschap, van een buitengewone innigheid en dat niet mishagen zou naast de voornamen en geestelijk-rijke wintergezichten van Valerius de Saedeleer.

Zijn landschappen behoeven geen menschen : ze vertellen van hun eigen bestaan, hun eigen landschappelijk leven. Zijn geschonken schoonheid blijkt mij geen veranderen noch vernieuwen inzake de verbeelding. Die landschappelijke schoonheid is naar den geest verwant met den negentiende-eeuwschen Theodoor Verstraete ; soms in zijn



HET ZONNEKE WINT, olieverfschilderij, 1931 ; Tacymans-studio ; Dr. M. Miserez, Aalst.

mystische doordringing het geest-rijke werk van Valerius de Saedeleer nastrevend.

Op-en-top is hij zich-zelf, wanneer hij, in blijde en opgetogen stemming, de aanschouwde en beleefde beelden van een schoonheidsmoment, in scheppingen, het eeuwige nastrevend, de materie, de verf doet vergeten en ons opneemt in de geestelijke sfeer van zijn voorstellingen.

Hij is één van de luchtigste schilders en niet alleen door zijn hoge hemels, waarin hij de wolken laat aanzetten als Wiking-booten met bollende zeilen, zooals Karel van Lerberghe en Valerius de Saedeleer dit doen. Nu-en-dan. Dit is toe-te-schrijven aan de soms vliezige ijschildering en de diverse harmonicën zijner chromathische omzettingen.

Zijn reizen in het Zuiden (Italië) droegen niet weinig bij tot het accentueeren van den diafanen dampkring.

Hij is niet alleen eenvoudig van onderwerp, maar ook van faktuur. Als een laat-impressionist, niet streng neo-impressionistisch divisionistisch schilder, want ongebroken kleuren legde hij niet in stippels of streepjes naasten ten einde een krachtige luchtvibratie en lichtgetril en zonsuitstraling te bekomen. Hij kon van de Fransche impressionisten, Monet, Renoir e. a., of van hun discipelen alhier, Théo van Rijsselberghe, e. a. de toetslegging in kleine smalle streepjes overnemen. Hij schilderde in langsmalle toetsjes zooals Emile Claus het telkenmale deed (in ZONNELICHT OP DEN BOOM, Museum voor beeldende kunsten, Gent), wanneer hij het pétillante van de atmosfeer wilde suggereeren ; maar het niet vermengen van de hoofdkleuren en het systematisch pointilleeren en hacheeren vervang hij door een mengen der kleuren op het palet, welke hij dan spontaan en lyrisch, dus met de innerlijke stuwkracht van zijn zingend hart neerzette in streepjes (METTEN, met die koninklijke uitstraling eener oogstzon ; Taeymans-studio : Dr. M. Miserez, Aalst), om er bij-voorbeeld de stralende zomerzon boven een rijpenden graan-kouter aan 't laaien te zetten, of er de dingeling op aarde en gewas van te laten uittrillen.

Eens zijn weg gevonden, konden de diverse theoricën en stroomingen hem niet meer bekoren. Nochtans vereen-

voudigt, snoeit, synthetiseert hij. Zie zijn LIMBURGSCHE FRUITWEIDE, 1930.

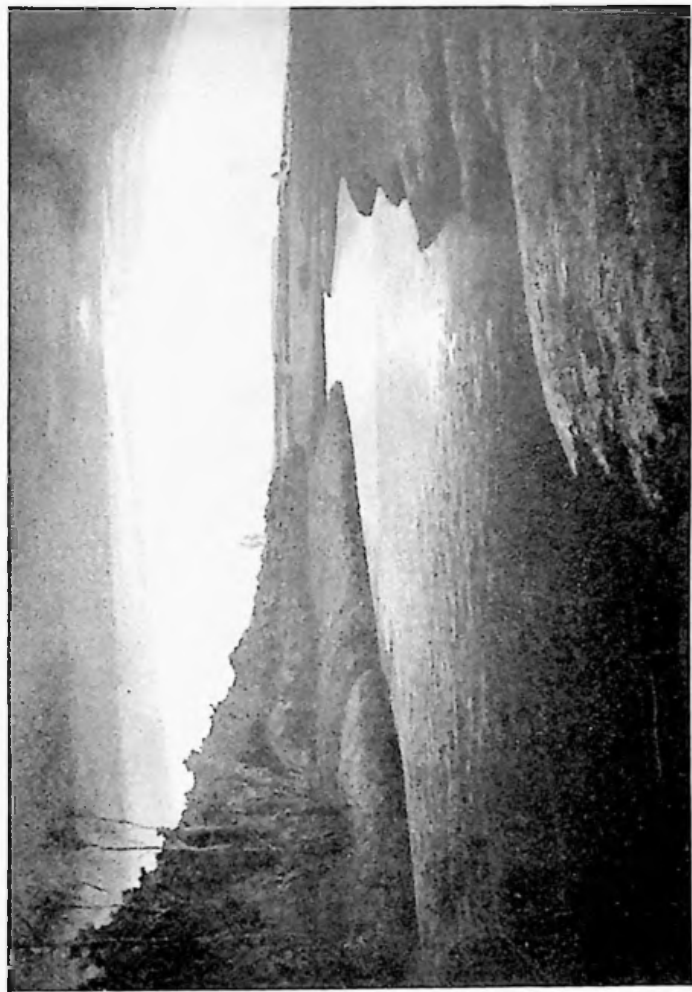
De architect laat zich gevoelen in den opbouw zijner doeken. Een oogopslag is voldoende, om u hiervan te overtuigen. Bekijk hiertoe HET ZONNEKE WINT (Taeymans-studio : Dr. M. Miserez, Aalst), dat uitmunt door zijn evenwichtigen, harmonischen bouw, zonder hierdoor entwat van zijn spontaneiteit aan in-te-boeten. Zijn monumentaal, architecturaal gevoel veropenbaart zich bovendien op treffende wijze in DE RUISCHAARDS, 1929.

Niet overal wendde hij dezelfde penseelvoering aan. Zijn faktuur hing af van zijn motief, van de te veroveren stemming, intensiteit, welke hij bereiken wilde of moest bereiken ter wille van de verlangde harmonie tusschen het vormelijke, het uitwendige, en het wezenlijk zielige, de levende schoonheid, stralend door den vorm heen (MIJTEN IN DE VLAKTE, 1931, Taeymans-studio : Dr. M. Miserez, Aalst).

Nu eens is het een schroomvallig betrachten, bij het uitbeelden van het zielige zijner vizie, dan een beslist-zekere zeggings.

Ik weet, dat er zijn, ja zelfs gewaardeerde schilders, die dergelijke kunst niet smaken kunnen. Waarom ? Omdat ze in zekeren zin niet rechtstreeks spreekt van den mensch en zijn nieuwste nooden en verzuchtingen ; kortom, omdat ze niet modisch is, niet behoort tot de « ismische » kunst. Maar ze vergeten, dat wie jaagt op het nieuwe, vroeger dan hij het vermoedt het oude ontmoet, omdat hij van het nieuwe slechts de uiterlijkheid aanbiedt en niet het nieuw innerlijke leven, dat steunt op Gods Woord. Zij vergeten, dat, om een kunstwerk zuiver te beoordeelen, men zijn goeden wil tot willen begrijpen in de omlijsting van 's kunstenaars tijd en geestesgeteldheid moet toonen ; met als logisch gevolg bereid zijn tot waardeeren, indien men die meening is toegedaan. Wie dit niet kan, blijve buiten het kunstdomein van Taeymans.

Ik heb met u een tochtje doorheen zijn werk ondernomen



ZONNEGLIMP, olieverfschilderij ; 1926 ; kunstverzameling ;
Jozef Steyerlynek, Kortrijk.

men en daarbij gewezen op hetgeen er meest moest opgemerkt worden, geestelijk of stoffelijk.

Van zijn tentoonstellingen — hij exposeerde niet meer dan achtmaal — blijft mij de laatste, in de kleine zaal van den Stadsschouwburg, Kortrijk : 19 tot 27 Maart, 1932, het best in 't geheugen, omdat ze de voornaamste was. Hiermede werd hij opgeschreven in 't gulden huldeboek der moderne Vlaamsche schilders.

ISIDOOR VAN BEUGEM.

Het Volksleven te Turnhout.

Vervolg.

MEI — BLOEI OF WONNEMAAND.

1 MEI.

De opening der Mei maand werd immer in Turnhout gevierd. De bijzonderste plechtigheid bestond in het planten van den Meiboom. In 1603 schonk de Abt van Tongerlo een Meiboom aan de St. Pieterskerk. (Kerkmeestersrek. fol. 10). De schutters- en vermaakgulden plantten alle den Meiboom, waarvoor wij meermaals uitgaven in hun rekeningboeken aantreffen. De jonkheid der Jonggezellen liet op dezen dag een Mis opdragen ter eere van O. L. Vrouw in de Binnenkerk en richtten in 1689 daarna op de Markt een schoon versierden boom op, dien zij in het nabijgelegen Grootenhout gehaald hadden. De plechtigheid werd daags te voren uitgeheld in al de straten der stad. (Manuale dezer gilde, 1687-1690, Stadsarchief). De Kolveniers- en Biegilde van St. Ambrosius bleef niet ten achter. In de rekening van 1715-1716 lezen wij : « Item voor den Meiboom en de verteiring daerop gerezen, ter eere van den hoofdman op meynacht geplant : 8 gulden 12 stuivers $\frac{1}{3}$ ». De guldebroeders hadden een boom afgekapt in het Grootenhout en vroolijk naar de Vrijheid gebracht, na stilhoud bij elk drankkapelletje, waar zij den beker voor elk zieltje ledigden. Bij 't licht der fakkels of 't branden van pektonnen, want 't gebeurde meestal in den nacht van 30 April 1 Mei, werd de boom, net geschaafd en geschilderd, in den grond van 't schuttershof of elders vastgeklonken. De vrouwen versierden de takken met veelkleurige linten en strikjes afgewisseld met palmtakjes en papieren roozen, waar tusschen zij appelen en eieren en vergulde koeken aanbrachten. De jonge deernen gaven elkander de hand en dansten er rond op 't geroffel van de trom en 't muziek

van den speelman, 't een of 't ander meilied zingend. De hoofdman, die gewoonlijk de Meigraaf was, koos zich een Meigravin, en beiden mengden zich aan den dans. De jongens bleven niet ten achter en elk koos zijn meilief. De Kolveniers konden niet nalaten « hun fusieken te hantee-ren » en menig pond poeder werd er verschoten, zooals de rekeningen het aanduiden. Daarna toog heel de gul naar 't gildelokaal, waar 't feest eindigde bij het drinken van een smakelijken pot Diestersch bier.

Wij vinden een overblijfsel van deze planting in een kinderspel te Turnhout, geheeten : de Meiboom. Al de kinderen staan hand aan hand in een ronde, terwijl een in 't midden pronkt met een ruiker, een bloem of een takje in de hand. De groep draait langzaam rond het middenkind dat zingt :

Ik heb een Meiboom in de hand
Aan wie zal ik hem geven ?
Aan degene die voor mij slaat
Zal ik hem presenteren.

Het aldus aangeduide meisje zal nu op haar beurt in 't midden gaan staan en wederom den « meiboom » aan een ander geven tot dat alle hem gehouden hebben.

De Meiboom werd ook op dezen dag tot andere doeleinden gebruikt. In den nacht van 1 Mei werd een meitak, meimert hier geheeten, (meimare), den, berk, esch gestoken op het dak der wooust van een huwbaar meisje. Den eenen keer gebeurde het door iemand die een liefdeverklaring wilde afleggen, den anderen keer als een vernederende bijbedoeling. Wanneer het meisje het te hoog in haren bol had of zich slecht had gedragen of te lichtzinnig was, dan werd de meitak, wel eens vervangen door een strooien pop of een dorren tak, die men op het dak of voor de deur zette. 't Is nu ook nog het gebruik van een versierden meitak te plaatsen op de schouw of op het geraamte van het dak van een nieuw huis, als de bovenste keper er op ligt.

De Meimaand werd van de oudste tijden af zeer godvruchtig gevierd in onze stad ter eere van de H. Maagd Maria. In al de kerken en de kapellen is het Maria altaar prachtig met bloemen en planten versierd. Het beeld draagt

de feestsieraden, omringd door vele kaarsen. In de kerken heeft er alle dagen lof plaats en wordt er gepredikt over de godsvrucht tot Maria. Buiten de stad worden aan de kruispunten der wegen de staakkapelletjes of de Mariabedehuisjes of nog de houten kasjes aan linden en eik hangend met papieren roozen, guirlanden, kroontjes, vlaggeskes enz. sierlijk opgesmukt. Des avonds komt de gebuurte er den Rozenkrans bidden.

Op dezen dag en in de maand worden ook door alle wijken versierde groote kaarsen processiegewijs in de naast bijgelegen kerk of kapel geofferd. Wij komen op dit alles nog terug, wanneer wij in een ander deel over de Mariavereering in Turnhout zullen handelen.

Op den 1 Mei wordt ook de feestdag gevierd der H. H. Philippus en Jacobus, apostelen. Deze heiligen hebben hun naam aan vele familiën gegeven : Philips, Philippen, Jacobs, Jacobsen.

Voornaam : Flip, Jaak, Kobe.

't Is ook het feest van den H. Marculphus, abt, vooral aanroepen tegen de klierziekten.

3. KRUISVINDING.

De kruisvereering blijkt in alle tijden groot geweest te zijn in de Vrijheid. Van af het begin van St. Pieterskapittel was een kapelrij van het H. Kruis opgericht in de Binnenkerk, gelijk in de Begijnenkerk aan het H. Kruis toegewijd, en in de buitenkerk te Oud-Turnhout.

De derde prove van het Kapittel stond onder de bescherming van het H. Kruis. Een oude kapel, waar de H. Mis werd opgedragen, verhief zich nabij de Zandstraat op het einde der Otterstraat, de kapel van het H. Kruis in 't zand geheeten. Van Gorkom in zijn Geschiedenis van Turnhout bl. 214 verhaalt dat in de twee huizen der Tempeliers, hun refugie in de stad, het groot en klein hof van Ranst genaamd (nu Zegeplaats), er in den muur een Crucifix in harden steen uitgehouden gemetseld was, voorwerp van godsvrucht ter hedenking op den goedertieren en barmhertigen God, verlosser van ons allen. Op het Begijnhof prijkt heden nog in een kapel een oud kruis door de Turnhouten-

naars vroom vereerd. Op Kruisberg, te Papenbrugge, verheft zich een kruis op een heuveltje, waar veel volk ter bedevaart komt, en waarin men spelden en nagels steekt om de koorts af te binden.

Bij de Sepulcricnen, die als patrones de H. Helena aanroepen, welke 'n godvruchtige rol gespeeld heeft bij de Kruisvinding, werd de kruisvereering in hooge eere gehouden.

In de eerste jaren van het ontstaan van St. Josephcollege mocht in iedere klas de leerling, die de eerste plaats van uitmuntendheid behaald had, een gouden kruis gedurende een maand op de borst dragen, Zondags in de mis, in de openbare congregatie en in de processie. De ouders waren er fier over en hingen het ten huize op een eereplaats.

In de volksgebruiken bleef het kruis teeken van eerbied. Op een meubelverkoopdag werd het kruis met een ander voorwerp verkocht; men betaalde zoogezegd het tweede voorwerp; het kruis werd niet verkocht, maar men kreeg het toe. Vooraleer men een brood aansneed, maakte men een kruis op den achterkant. Langs de wegen waar een mensch verongelukte of gedood werd plaatste men een kruis. Velen sloegen een kruis als het weerlichtte. Elk godvruchtig christen teekende zich met het kruis voor en na het eten, voor en na het werk. Men nam het kruisje met wijwater alvorens slapen te gaan en als men opstond. Vader en moeder gaven hun kinderen een kruisje op het voorhoofd 's avonds en 's morgens. Het vrouwvolk prijkte op de borst met een kostelijk gouden of zilveren kruis met diamanten belegd. In meest al de huisgezinnen hing een prachtkruis op de eereplaats. In de volksspraak zegt men: ieder huisje heeft zijn kruisje, en als het kind liegt: ge beuzelt want er staat een kruisje op uw voorhoofd. Bij het knikkerspel snoeren de kinders hun makkers toe om te verliezen: kruiske bidt dat ge er over schit. Op de stallen der boerenwoningen is een groot kruis wit geschilderd om de veestapel tegen alle ongelukken te vrijwaren. En wat zouden we er nog niet kunnen bijvoegen?... Deze voorbeelden getuigen hoe de kruisvereering in de zeden onzer voorouders geankerd was. Gelukkiglijk zijn er nog vele gebruiken van in zwang.

6. H. JOANNES VOOR DE LATIJNSCHE POORT.

10. St. JOB. PROFEET.

Bijzondere beschermers tegen besmettelijke ziekten, zweeren, pokken, zwellingen en alle zeer. Te Schoonbroeck, gehucht voor 1858 van Turnhout afhankelijk, bestaat er een eeuwenoude begankenis met grooten toeloop van volk. St. Jobsfeest wordt gevierd met een octaaf, hoogmis, sermoen, processie en vereering der relikwie. Het Turnhoutsche volk neemt er grootelijks deel aan. In de kerk aan den heilige toegewijd bestaat er een kunstretabel der 16^e eeuw verbeeldend episoden uit het leven van St. Job. Sedert onheugelijke tijden wordt deze heilige ook vereerd te Arendonk, in de nabijheid van Turnhout, en berust daar een prachtig oud beeld, dat dien dag wordt uitgesteld en door veel volk aanroepen wordt

11. H. FRANCISCUS DE HIERONYMO. BELIJDER.

Er bestond een broederschap van dezen heilige welk vele leden telde. Zijn feestdag werd godvruchtig gevierd in de Vrijheid. Zijn relikwieën berusten op het Begijnhof. Zij werden er vooral vereerd na het jaar 1810. Men deed een noveen te zijner eere.

Heden valt ook de verjaardag der kerkwijding van de nieuwe parochiekerk van het H. Hart.

12-14. H. H. PANCRATIUS, SERVATIUS EN BONIFATIUS. MARTELAREN.

Zij worden de ijsheiligen genoemd omdat het weder soms verkoelt gedurende die nachten en de bloemen der fruitboomen bevrozen.

De H. Pancratius wordt bijzonder aanroepen te Oud-Turnhout, tegen den haarworm, koningszeer en onverdragelijke hoofdpijnen, zoo als ook te Ranst. 't Is er begankenis op den feestdag en gedurende het octaaf met de gewone plechtigheden en het vereeren der relikwie na de goddelijke diensten.

De H. Servatius is de patroon van Hersselt en Ravels, in het arrondissement Turnhout, waar hij vereerd wordt tot het behoud van 't geloof en de bekeering der afgedwaalden. Hij wordt er ook aanroepen als beschermer der christene huismoeders tegen koortsachtige en aanstekelijke ziekten. alsmede beschermer van het vee. Oude begankenissen.

Familienaam : Servaas.

14. H. ADRIANUS. MARTELAAR.

Vereerd te Houtven en te Ravels-Eel, met octaaf, tegen hoofdpijn, buikpijn, pijnen in armen en beenen. Een processie gaat te Ravels-Eel uit en lokt veel volk. Na de diensten vereering der relikwie.

Familienaam : Adriaensen, Adriaensens.

Voornaam : Jana. Naan, Jaan.

15. S° DIMPNA. MAAGD EN MARTELARES.

Patrones van Geel en de Kempen. In Geel, paradijs der krankzinnigen, waar deze heilige met haar biechtvader priester Gerebernus den marteldood stierf, rijst eene prachttempel op aan haar toegewijd, een der schoonste van de Kempen. Haar vereering is er buitengewoon groot. De bedevaarders gaan er onder de relikwiekas der heilige door en wie er doorkomt, zegt de volksmond, is verzekerd de droevige geesteskrankheid niet te bezitten. Turnhoutenaars gaan ook ter bedevaart naar S° Dimpna.

Familienaam : Dingenen, Van Dingenen.

25. H. URBANUS. BISSCHOP EN MARTELAAR.

31. O. L. VROUW, MIDDELARES ALLER GENADEN.

't Is alzoo betiteld dat de nieuwe parochiekerk van Turnhout-West gewijd werd. De H. Maagd prijkt er in volle majesteit in deze schoone moderne kerk en wordt er ijverig en plechtig op haar feestdag gevierd.

EERSTE ZONDAG IN MEI.

Op dezen dag wordt de eerste jaarlijksche plechtigheid met octaaf, van den H. Machutus, bisschop, te Zevendonk gevierd. De H. Machutus is de bijzondere patroon tegen alle soorten van slappe leden, lammigheden, en andere kinderziekten. Zijn relikwiën berusten sedert 1856 aldaar en worden met steeds meerderen toeloop van bedevaarders geëerd.

HALF MEI.

Zaterdag en Zondag voor half Mei had de groote jaarmarkt plaats, gesticht in 1363 door de hertogin Maria van Brabant om den handel in de Vrijheid te bevoordeelen. Dit privilege was een bron van groote inkomsten voor de bevolking, want vreemdelingen mochten vrij tot hier komen en stroomden van alle kanten toe. Honderden karren en kramen stonden onder de boomen rond het schepenhuis en de St. Pieterskerk op de markt geschaard. De onvermijdelijke liedekenszanger ontbrak er nooit.

KRUISDAGEN.

Op de drie dagen die den Hoogdag van O. L. Heer Hemelvaart vooraf gaan zijn het de kruisdagen, dagen van boete en gebed om den zegen des hemels over de velden en de huisgezinnen te trekken. 's Morgens vroeg vertrok de processie uit St. Pieterskerk begeleid door de geestelijkheid en gevolgd door de schoolkinderen en de bevolking en wandelde langs de straten en velden. Zij baden den rozenkrans en de litanie van alle heiligen en hielden stil in de kerken van 't Gasthuis en van 't Begijnhof, in de kapellen van St. Ewouds en O. L. Vrouw op 't zand, waar de Regina cœli gezongen werd. Nu doortrekken zij nog de straten in en rond de stad en wonen de H. Mis bij in de parochiekerken van 't Goddelijk Kind Jezus, het H. Hart en O. L. Vrouw Middelaars.

Ter gelegenheid van de kruisprocessie speelden de kinde-

ren ook kruismeedeken in den hof achter hun huis, nu door de warme lentezon rijkelijk met bloemen en groen getooid. Zij vroegen aan vader wat groen en bloemen en een reep die half gebroken in den hoek stond. De reep werd thans met bladeren en bloemen omvlochten, en als hij gansch gereed was, hielden zij hem rond het hoofd van het kleinste kind en zongen verheugd en blij al gaande langs de hofpaden :

Kruismèdeke, kruismèdeke,
Koop mij een nieuwen hoed
Mijn oude is versleten
En moeder moet 't niet weten
Want vader heeft het geld
Op den rooster geteld.

Met het tijdstip der kruisdagen «loteren» de kinderen. Zij trachten een apothekersfleschke te bekomen en centen voor kalissiehout of sjap. De kalissie wordt met klein stukjes in het fleschke gedaan dat met water gevuld is en de kinderen beginnen te «loteren», te schudden, om het zoete sjap te doen smelten. De schuim welk door dit schudden verwekt wordt, slorpen zij op ; zij noemen dat schuimen. Terwijl zij het zoete nat opslorpen zal niet een kind nalaten met den natten stop over den buik der flesch te strijken om een sijnpend geluid voort te brengen. Onder de kleinste is het gedacht algemeen dat om het fleschke meer zoet te maken men het ergens in een donker hoekje plaatsen moet. Bij dit spel ziet men somtijds ook dat de eene den andere voorthelpt. Een kind b. v. heeft te weinig kalissiedrop en zijn loterfleschke wil niet zoet worden, wat gebeurt er ? Het min bevoordeelde kind zegt tot het ander : toe, laat ons eens pompen. Het rijke is tevreden en giet van het zoete nat dat het lotert een weinig over in het fleschke van het arme. Het arme lotert nu eens goed en geeft dan aan zijn liefderijken medegezel de hoeveelheid terug, welk het gekregen had. Nu zijn de schuim en het nat van het arme kind ook zoeter !

O. L. H. HEMELVAART.

Veertig dagen na Paschen klom O. L. Heer ten hemel.

Deze gebeurtenis wordt plechtig in de H. Kerk gevierd. Het is een geboden feestdag. Het is hoogtij in de stad en al de kerken zijn versierd gelijk op de groote feestlijden.

Het christen Werkersverbond herinnert de uitgave der beroemde Encyclick van Paus Leo XIII. Rerum Novarum. Deze sterke vereeniging, na een H. Mis met sermoon in St. Pieterskerk, richt een prachtigen stoet in langs de straten der stad en houdt een gewaardeerde vergadering in haar lokaal in de Korte Begijnenstraat.

ZONDAG NA O. L. HEER HEMELVAART

Gedurige aanbidding in de kerk van het H. Hart.

JUNI — WEIDEMAAND.

1 JUNI.

Eertijds in St. Pieterskerk jaargetijde, met groot gelui, van de hertogin Joanna van Brabant, groote weldoenster van Turnhout. gestorven in 1406.

5. H. BONIFACIUS. BISSCHOP.

Vóór de Fransche Omwenteling bloeide er een best ingericht kleermakersambacht met dekens, oudermans, gezwoeren en gemeene gezellen. Het nam den H. Bonifacius als patroon en vierde jaarlijks met grooten luister zijn beschermheilige in kerk en gildezaal. In 1645 betaalden de ingezetenen of binnenpoorters 20 stuivers voor inkomgeld; geen poorters en buitenlieden, zes gulden. In 1709 waren de buitenlieden getaxeerd op 60 gulden voor inkomgeld en 2 gulden voor het keirsgeld of inteekegeld. (Keurboeck, fol. 42).

Familienaam : Faes.

6. H. NORBERTUS. BISSCHOP.

Op het einde der XVII^e eeuw bestond er op den Graatakker een klooster van Norbertinessen die hun heiligen ordetlichter vroom vereerden.

Verjaring van het ontstaan van den spotnaam « Muggeblussers » dien men de Turnhouters aanwrijft. 't Was den 6 of 9 Juni 1755 dat er een groote zwerm muggen rond de torenspits van St. Pieterskerk danste, beglansd door de laatste stralen der zon. Een voorbijganger, die het avontuur zag, dacht dat er brand in den toren smeulde en zette het volk op den loop. Het magistraat werd verwittigd. De pompiers, de studenten en vooral de Minderbroeders kwamen met lederen emmers aangeloopt. Een der ergste klom naar den toren. Wanneer hij in de nabijheid van den « casus belli » kwam, bemerkte hij dat er geen rook of vuur te zien was, maar een zwerm muggen. Dichters-spuikers spannen hun lyre en bezongen in 't vlaamsch en in 't latijn dit

heldenfeit, natuurlijk aangedikt met andere verzinsels.

13. H. ANTONIUS VAN PADUA. BELIJDER.

Patroon der verloren zaken. Het volk heeft doorgaans veel vertrouwen in dezen heiligen wonderdoener. Een altaar, waarop zijn beeld prijkte, stond in St. Pieterskerk bij den ingang van het koor opgericht. Zijn beeld versierde den hoek van een huis in de Warandestraat. Op zekeren dag werd dit beeld door slechterikken uit zijn nis gehaald en in het kasteelwater geworpen. Het werd een geheel oproer in de stad. Zoo volksch was zijn vereering dat hij op uithangberden stond afgebeeld. In de oude Paterskerk en nu nog in de kerken der Minderbroeders en der Clarissen komt het volk met groote godsvrucht hem aanroepen, vooral Dinsdags, en meest nog op de zoogenaamde « negen Dinsdagen ». Men offert er brood te zijner eere. Op heden, zijnen feestdag, hebben er godsdienstige plechtigheden plaats in de kerken der Clarissen en der Minderbroeders en worden na den bijzondersten dienst in deze laatste kerk, leliën gewijd.

Familienamen : Antonissen, Antoons, Teunissen.

Voornaam : Toon, Teuntje.

15. HH. VITUS EN MODESTUS. MARTELAREN.

Het volk kent hier een rijmke over St. Vitus :

Heilige Sint Vijt
Wek mij op tijd
Niet te vroeg of niet te laat
Als de klok ure slaat.

19. H^e ALENA. MAAGD EN MARTELARES.

Verjaring der inhuldiging in 1904 van een der grootste werken die ooit in Turnhout werden uitgevoerd : de waterleiding, met de nieuwe stoepen en riolen, tot stand gekomen onder het burgemeesterschap van V. van Hal. Het uitzicht der stad veranderde ten haren voordeele. Prins Al-

bert en Prinses Elisabeth kwamen te dier gelegenheid naar Turnhout en de eerste wateren ontsloten uit twee fonteynen op de markt hunner ter eere.

21. H. ALOISIUS VAN GONZAGA. BELIJDER.

Patroon der jeugd. St. Aloisius sluit de lente en opent den zomer. In de 17^e eeuw stond een St. Aloisiusaltaar in St. Pieterskerk. Sinds de Jesuiten in Turnhout gevestigd zijn, wordt deze heilige op het college en in de kerk vroom gevierd. De studenten deden vroeger op dezen dag hun eerste communie. Een congregatie van jongelingen uit de stad, die vele leden telt, heeft St. Aloisius als bijzondere patroon uitverkozen en viert hem godvruchtig den Zondag na zijn feestdag.

Voornaam : Wies.

24. GEBOORTE VAN DEN H. JOANNES DEN DOOPER.

Groot feest met een octaaf in St. Pieterskerk.

Patroon der kerken van Poederlee. Schriek, Wiekevorst, Wortel, Esschen, Wildert, Weelde (Straat). Vele kapellen zijn hem toegewijd. Dit is wel een bewijs dat zijn gedachtenis ijverig gevierd werd in de Kempen. Te Weelde (Straat) wordt hij aanroepen tegen hoofdpijn, vallende ziekte. bloedsopdrang en alle zenuwziekten. Te Turnhout werd in 1391 een kapelrij der H.H. Joannes en Eligius gesticht in 't gasthuis, begeben door St. Pieterskapittel. Dit is waarschijnlijk de reden waarom het gasthuis voor den wijn en het misbrood in St. Pieterskerk moest zorgen.

Op dezen dag was het de gewoonte bij het werkvolk dat zij hun eerste palatten op het veld gingen « probeeren ».

Het volk zegt dat het St. Janskruid (*sedum purpurum*) vermag den duivel te verjagen en dat de bijen, die vóór St. Jan zwermen. de beste zijn.

Familienaam : Jans, Jansen, Janssens, talrijk te Turnhout. ook Hans, Hansen, Hennekens, Henckens.

Voornaam : Tist, Hans, Hannes-Wannes, Joanna-Wantje.

25. H. GUILIELMUS (WILLEM). ABT.

Familienaam : Willems, Willemsen.

Voornaam : Willem. Giele, Willy.

29. HH. PETRUS EN PAULUS. APOSTELS.

Afgestelde Heiligendag. Patroon der kerken van Herenthout, Loenhout, Moll, Pulle, Wommelghem. Te Turnhout was het eertijds groot feest in St. Pieterskerk. De proces-sie ging uit in de Vrijheid. De pastoor van Oud-Turnhout was verplicht er in te verschijnen (1614).

Men was vroeger volop in 't hooiseizoen. De boerkens deden hun best in de Aabeemden. Het volk kende ook een bijzonder gebed voor Sint Pieter. Alvorens slapen te gaan baden de kinders :

Sinte Petrus, Paus van Roomen

Bewaart mij van alle kwade en vervaarlijke droomen

Van alle kwaad achterdenken

Gelief mijn hert aan God te schenken.

't Is heden ook de verjaring der kerkwijding van O. L. Vrouw Middelaars. (1931).

Familienamen : Peeters. Petersen, Pauwels, Paulus, Paulussen, Pauli, Pauly, talrijk te Turnhout.

Voornaam : Peer, Piet. Pilje, Pol.

30. HERINNERING VAN DEN H. PAULUS. APOSTEL

Verjaring der plechtige openbare introning van het H. Hart in de stad Turnhout, in 1918, door Z. E. Kardinaal Mercier, Z. E. H. Deken Adams en Burgemeester Baron du Four. Turnhout was de eerste stad die zich openlijk aan Jesus H. Hart toewijdde.

SINKSEN.

't Luidt hoogtij. Wanneer men elkander tegenkomt, wenscht men : ne zalig hoogdag. St. Pieterskerk is op zijn best. De Hoogmis wordt plechtig gevierd. De capella zingt een buitengewone mis. In den tijd der middeleeuwsche mysteriesteriespelen daalde een duif onder het zingen der Sequentia « Veni Sancte Spiritus » op het altaar neder.

De tiende prove van St. Pieterskapittel stond onder de aanroeping van den H. Geest.

De kinderen die op den vooravond van dezen feestdag gedoopt werden, kregen een Sinksenkroontje, een klein kroontje met roode bloempjes opgesmukt. welk zorgvuldig bewaard werd.

Tijdens het octaaf zitten de kinders ook veel in de weide te spelen, plukken boterblommekens of andere die er staan (Sinksenblommekes genaamd). Zij vlechten er mee een kroontje, kiezen een koningin uit, en zetten haar het kroontje op het hoofd.

Op eersten en tweeden Sinksendag gingen er een 60 tal arbeiders alle jaren te voet naar Scherpenheuvel. Zij baden en zongen zeer vurig onder weg. Eenmaal bleef er een dood, een facteur, en werd er op het kerkhof begraven. Zijn gedachtenis werd godvruchtig telkenjare herinnerd. Ook op onze dagen gaat er nog een bedevaart te voet naar Scherpenheuvel.

TWEEDE SINKSENDAG.

In de schuttersgilden werd plechtig naar den pagegaai geschoten.

H. DRIEVULDIGHEID.

Zondags na Sinksen sluit het octaaf van dit groote feest. De Paaschkring is geeindigd.

Een vermaard Broederschap der H. Drievuldigheid bestond van over vele jaren in St. Pieterskerk. De generale absolutie werd te dier gelegenheid gegeven.

De kinderen deden hun tweede communie.

Een kapelrij der H. Drievuldigheid en Allerheiligen werd in 1414 gesticht in St. Pieterskerk door Z. E. H. Jan Heyaert, cantor van he kapittel, en Juffrouw Elsa de Lynyp, begijntje.

H. SACRAMENTS DAG.

Donderdag na H. Drievuldigheid. Afgestelde heiligendag.

De godsvrucht tot het H. Sacrament werd alijd in groote eere gehouden te Turnhout. Het belangrijk oud Broederschap van Venerabel, uit de bijzonderste familiën bestaande, heeft daartoe veel bijgedragen. Het bezat eigen autaar, gebeeldhouwd door E. Quellin, versierd met een kunsttafereel van Boyermans en een troonhemel door Pompe. Te 11 u. heeft aan dit altaar een plechtige mis plaats. In het octaaf van dit feest houden de confrereers een gezellig samen-zijn beurtelings bij elk hunner. Zij gaan het H. Sacrament vooraf in de groote processiën met brandende flambeuwen waaraan een zilver schild met remonstrans uitgebeeld is vastgemaakt. Hunne kinderen in 't wit met gouden kroontje op begeleiden het oud vaandel der Confrerie. Volgens de kapittelstatuten van 1634, art. X, zal ertot meerder glorie van het H. Sacrament en tot meerder godsvrucht van het volk alle Donderdagen een votieve mis gezongen worden ter eere van het H. Sacrament, te 8 u., met assistentie van diaken en subdiaken. Het Broederschap van Venerabel zal daarvoor 16 gulden betalen aan den celebrant en 6 gulden tesamen aan diaken en subdiaken. Dag en nacht moet er een kaars of een lamp branden voor het Tabernakel. In 1688 brandde men smout in de lamp tot 9 1/2 stuivers den pot. (Kerkmeestersrekening 1688-1689, fol. 81^{vo}).

In 1478 legateerde Deken Ger. Hebscaep bij testament 'n aantal loopen rogge, om aan den nieuwen autaar van 't H. Sacrament en de vier Doktoren van de H. Kerk, door Bischof Godefridus, suffragaan van Kamerijk, in Mei 1475 geconsacreerd, drie missen te doen, waarvan eene ter eere van het H. Sacrament. (Privilegieboek. Testament Z. E. H. Hebscaep.)

In de kerk van het Begijnhof was een kapelrij gesticht ter eere van het H. Sacrament.

Op dezen dag wordt het H. Bloeddock te Hoogstraten plechtig vereerd. Veel bedevaarders van Turnhout gaan er ter begankenis.

Te Turnhout bestond er in 1687 een gulde van het H. Bloed.

De schuttersgulden schoten ook dikwijls den papegaai op dezen feestdag.

Wat ook nog voor 'n merkwaardige gebeurtenis op dezen dag mag aangehaald worden was de Turnhoutsche processie naar Scherpenheuvel. Te 4 u. werd de H. Mis gelezen in St. Pieterskerk. Daarna vertrokken de pelgrims te voet in groot getal, soms tot bij de 2000, gewone menschen, boeren, burgers, heeren en juffrouwen uit de goede standen, onder het geleide van een onderpastoor over Geel, Veerle, Sichem naar het genadeoord van O. L. Vrouw. Vele mannen, zelfs heeren, droegen den blauwen kiel. Zij gingen op rei voorafgegaan van het kruis en het vaandel van O. L. Vrouw van Scherpenheuvel, baden godvruchtig den Rozenkrans en waren opgevolgd door een groep mannen die de Litanie van O. L. Vrouw en andere Maria liederen zongen. Achter hen reed de schoon versierde processiekar met een dertigtal andere huivekarren. De pelgrims kwamen aan te Scherpenheuvel rond 5 u., deden hun godsvrucht, vernachten er en loogen des anderdaags rond 7 u. wederom naar de heimat terug. Familieleiden der pelgrims gingen de processie tegen tot Kasterlee of tot op den Graatakker aan het Duifhuis. Alhier stonden rond 7 u. maagdekens, misdienaars, kruis- en vaandeldrager. Wanneer de processie aankwam trokken allen triomfantelijk de stad langs de Herenthalsstraat binnen. Op beide stoepen stond een talrijke menigte geschaard om de moedige Maria verceerders te bewonderen. De kinderen liepen naar ouders, zusters en broeders en kregen van hen een vaantje en Geelsche moppen. De bedevaarders stapten in rei vroom voort, bezweet en bestoft, den Rozenkrans lezend. De groep zangers zongen hun schoonste Marialieder onder het geleide van hun trouwen bestuurder. De witte huivekarren, getrokken door zware boerenpaarden met vaantjes van Scherpenheuvel in den lederen kraag «het haam» gestoken, volgden langzaam. St. Pietersklok bromde en verwelkomde haar beste kinderen in de kerk, waar een laatste gehed gestort werd. Nooit zagen wij stemmiger en kleurrijker volkstafereel een schilderspalet waardig ! Helaas een brok vrome schoonheid is wederom verdwenen ! De processie gaat niet meer te voet.

PLECHTIGHEID VAN HET H. SACRAMENT.

Zondag in het octaaf is het de groote processie. Al de parochiën der stad doen mede aan St. Pieters hoofdparochie ommeegang.

't Is waarlijk de triomfantelijke omgang van den goddelijken Koning door de straten der stad. 't Christen Turnhoutsch volk weet Hem eere te geven op ware koninklijke wijze. Geheel de stad is in rep en roer. In de huisgezinnen smukken de mannen zich op en de kleine kinderen laten de moeders niet gerust om schoon aangekleed te zijn, want alle willen het schoonste maagdekens (meideken) zijn. De werklieden kleeden zich ook op hun best, om hun vereeniging te vergezellen en de vrouwen blijven niet ten achter, en gaan naar de processie zien. Eenieder is te been. Langs waar de procesie gaat. vroeger om den singel, de Botermarkt, Lange en Korte Begijnenstraat, Potterstraat en de Markt, daarbij nu de Gasthuisstraat, Leopoldstraat, St. Antoniusstraat en Warandestraat, groest het van volk. De huizen zijn fijn opgekuisch, vlaggen wapperen aan de gevels, kaarsen in lantaarns met bloemen versierd branden aan de vensterluiken, de wegen zijn gezuiverd, en met strooisel van wit zand, papiersnipperingen, groen, bloemen en palm bestrooid, want de Koning der koningen mag alleenlijk op tapijten en stoffen treden, waar het strooisel het zinnebeeld van is. Sommigen rapen dit strooisel op en bewaren het tegen donder en aanvallen van knaagdieren. 't Slaat 11 uur. De groote kok luidt, de processie gaat uit. Meermaals is de zon ook van de partij en werpt haar schitterende stralen op de godvruchtige menigte. Gendarmen te paard, eertijds waarlijk indrukwekkend met hun haren mutsen en witte broeken, openen en sluiten den stoet. Dan volgen op 2 rijen de kinderen en leerlingen van al de katholieke scholen met hun meesters, de leden van de broederschappen, congregaties, bonden, katholieke sociale vereenigingen, met in hun midden schoon opgemaakte groepen van de H. Kindsheld, H. Theresia van het Kindje Jezus, H. Clara enz. en rijk gebrodeerde vaandels der broederschappen gehouden door maagdekens met witte of gekleurde linten. Het eerbied-

waardig beeld van O. L. Vrouw rijk en sierlijk opgetooid als een koningin met de kostbare zilveren kroon met schitterende edelgesteenten bezet op het hoofd, den scepter in de hand, en omhangen van een kostelijken rooden floeren mantel en kanten vool, en den schoot van rijk brokaat behangen van zilveren en gouden juweelen, wordt gedragen niet door Lieve Vrouwemeisjes gelijk elders, maar door mannen uit de Gulde van O. L. Vrouw, vroeger met korte broek en witte kousen en handschoenen. 't Is waarlijk de Moeder Gods die haren goddelijken Zoon voorafgaat. Geheel deze sloet wordt veraangenaamd door 2 of 3 muziekmaatschappijen die hun schoonste processie-marchen spelen en wordt gesloten door de officieren van 't stedelijk pompierskorps. Daarna komen het kruis met acolieten, de geestelijkheid in koorhemd, de leden van Venerabel met hun lange kaarsen bezet met het zilveren schild van het H. Sacrament en stapt onder een kunsthemel de Z. E. H. Deken met de gouden gotische remonstrans, waarin de God van hemel en aarde troont. Al de bezieners vallen op de knieën en slaan een kruis, te midden van een aandoenlijke stilte. De kerkeraad van St. Pieter en de Burgemeester met de schepenen certijds in «zilveren frak», de Damen der gedurige aanbidding en politicagenten sluiten de processie. Een massa volk volgt.

Sinds 1939 dat het 8^e linieregiment hier ingekazerneerd is neemt het leger ook deel aan de processie en is er vertegenwoordigd door het muziek van de militaire kapel en een groep soldaten met hun bevelhebbers.

In de vorige tijden was deze processie nog merkwaardiger, alhoewel misschien minder godvruchtig, wanneer het kapittel van St. Pieter, de Rederijkers, de schutters- en ambachtsgilden er aan deelnamen. Er werd meer aan het uitwendige en het volksche gedaan. In 't midden der XVI^e eeuw luisterde de koningin Maria van Hongarije, wanneer zij op het kasteel vertoefde, met geheel haar hof de processie op. In 1548, zoo lezen wij in de kerkrekening (1), ver-

(1) Hetgeen hier volgt is meer de beschrijving der processie van groote kermis ; doch, zooals wij in andere archiefstukken lezen,

toonden er zich vijf wagens. De Rederijkers van Brussel waren zelfs opgekomen om de kruisiging van O. L. Heer uit te beelden en den reuzendans uit te voeren. Het stalleke van Bethleem werd ook voorgesteld en herderkens vergezelden het. Het gulden kalf uit het Oud Testament nabootst, gebeeldhouwd en overschilderd, staande versierd onder een baldakijn door gedraaide pilaren onderschraagd, werd gedragen op een omkleede tafel. De « calverdanser » harlekijn van Rothorika speelde er zijn fratsen. Verder zagen de toeschouwers nog afgebeeld de Besnijdenis, Jezus te midden der leeraren, de kroning enz. enz. In 1556 en 1560 was het nog altijd hetzelfde. In 1562 vertoonden er zich meer kalverdansers met bellen die sprongen, speelwagens waarop fransche factiën vertoond werden, herderkens die op hun fluit speelden voor 't kribbeken, het Gulden Kalf en « swartdancers » die speelden en dansten. In 1615-1617 gingen er nog altijd speelwagens mede en de Jonggezellen luisterden met hun muziek de processie op. De schutters van S' Sebastiaan en S' Joris prijkten er met hun bogen en roeren vergezeld van hun koning met den zilveren breuk op de borst, met hun beelden en vaandels en losten hun roeren dat 't knetterde. De ambachten stapten fier met hun toortsen nevens hun zinnebeeldige wagens. Na de processie werden de gilden en ambachten getrakteerd met 'n aantal potten bier ; de maagdekens kregen koeken en suikergoed. Het ging er toen wel wat te bont, maar vergeten wij niet dat het den geest van den tijd weergeeft.

Heden ook viert men klein kermis gedurende drie opvolgende dagen. 't Is veel minder belangrijk als de groote kermis, maar er is toch voldoende leute rond het kasteel, waar de feestelijkheden zich vooral concentreren.

DINSDAG IN HET OCTAAF.

Plechtige berechting van de zieken der stad, genoemd « Generale Berechting ». De Z. E. H. Deken der S^t: Pieters-

ging het met de H. Sacramentsprocessie zeker zoo luisterrijk als met O. L. Vrouwprocessie. Voor meer details leze men : J. E. Jansen. De Rederijkkamer S^t: Apolonia. Turnhout, Crols-Verwilt, 1938.

kerk brengt van 7 u. af de H. Communie aan de zieken en de ouderlingen. Overal op den doortocht zijn de huizen be-
vlagd, brandt er licht aan de vensterluiken en zijn de stra-
ten met zand, bloemen en palm bestrooid. Het H. Sacra-
ment wordt onder een baldakien gedragen, voorafgegaan
van muziekspelende lieden en begeleid door mannen met
lantaarns. Deze instelling is oud en ging uit van het Broe-
derschap der Berechting aan de zieken welk in 1785 door
Keizer Joseph II werd afgeschaft, maar in de 19^e eeuw we-
derom in voege is gekomen. In een der stukken van de af-
schaffing wordt o.m. vermeld : «ceux de cette confrérie
avaient fait faire à Anvers deux bustes d'argent, dont l'un
devait représenter S^t Pierre et l'autre S. Paul ; qu'il devait
être payé à l'orfèvre pour ces deux bustes une somme de
300 fl. de change, mais que lorsqu'ils furent achevés N.
van Gorckom, chef de la même confrérie, fut obligé de pai-
er pour ces bustes 370 fl. 12 sols de change.» (1)

FEESTDAG VAN HET H. HART VAN JEZUS.

Op den Vrijdag na 't octaaf van het H. Sacrament wordt
deze feestdag sinds ettelijke jaren ijverig gevierd in de stad.
Na de stichting van den Bond van het H. Hart, het oprich-
ten van een groot beeld op het kerkhof der St. Pieterskerk
en de plechtige toewijding der stad aan 't H. Hart door den
burgemeester Baron duFour, is de godsvrucht tot het H.
Hart in hooge mate gestegen. Op dezen dag wordt door de
kinderen der katholieke scholen een bloemenhulde gebracht
aan het beeld der markt. Zij bidden en zingen en spelen
muziek en defileeren daarna voor het beeld prachtige gar-
ven bloemen aan zijn voet neerlegend.

Vandaag jaarlijksche aanbidding van het H. Sacrament
in de Kapel van de Eerwaarde Zusters Dienstvaagden der
H. H. Harten van Jezus en Maria in de Beekstraat.

(1). Rijksarchief Brussel. Conseil privé n^o 1104 A. Confréries
supprimées 1786-1787.

In 1896 werd een tweede parochie bij St. Pieter gevoegd en toegewijd aan het H. Hart. Zij houdt jaarlijks op den Zondag na het feest in hare bijzonderste straten een processie ter eere van Jezus goddelijk Hart, gevormd uit leden der verscheidene werken van de parochie, zinnebeeldige groepen voorstellend en gesloten met het H. Sacrament.

JULI — HOOIMAAND.

1. H. RUMOLDUS (ROMBOUT). MARTELAAR.

Patroon van het aartsbisdom Mechelen, waaronder de parochie van Turnhout staat sinds de afschaffing van het Bisdom Antwerpen tijdens de Fransche Omwenteling.

In de eerste tijden vóór de oprichting der nieuwe bisdommen in de 16^e eeuw behoorde zij aan het Bisdom Kamerijk, waarvan zij dan tot Antwerpen overging.

Familienaam : Rombouts.

Op dezen dag wordt ook de H. Theodoricus (Diederik). abt, gevierd, waaraan de zoo talrijke familiën Dierickx, Direx, Dierksens, Diercxens. Dierkens hun naam ontleenden.

2. H. THEOBALDUS. EREMIJT.

In de Turnhoutsche archiefstukken lezen wij meestal : Sint Ewoud, vervlaamsching van den latijnschen naam Theobaldus. De Turnhoutsche volksspraak luidt : Sint Teewes. Een begankenis werd in de kapel te Calstert, nu einde Patersstraat, waar zijn relikwieën bewaard werden te zijner eere ingericht. De bedevaarders kwamen er den heilige aanroepen, om de genezing hunner kinderen lijdend aan kinkhoest, stuipen en kwade koorts. te bekomen. Men deelde hier water uit ter eere van Sint Teewes gewijd. De kinderen dronken ter plaatse het gewijd water uit een jachthoren. Deze kapel is voorzeker een der oudste van de stad en bestond reeds in de 14^e eeuw. Hierover werden in een werkje : Turnhout, de hoofdstad der Kempen, door A. De Laet, veel onzekerheden geschreven, welke geenszins aan de historische kritiek weerstaan. Met echtheid weten we dat er in 1401 een beneficie gesticht werd en kennen wij eenige namen van beneficianten in den loop der tijden. In de 17^e eeuw, de eeuw der Mariavereering, voerden nevens de godsvrucht tot Sint Ewoud de vereering in van O. L. Vrouw. In 1651 en 1660 werden nieuwe beelden der H. Maagd aangekocht. Na den slag der Patriotten, in 1789 te Turnhout geleverd, werd er over de tusschenkomst

van het Mariabeeld der Sint Teeweskapel een schoone legende verhaald, waarover wij in een ander deel zullen handelen. Groote toeloop van volk was er gedurende den wereldoorlog van 1914-1918 tot dit genadebeeld. Het werd in St. Pieterskerk uitgesteld en meermaals processiegewijs door de straten gedragen. Na den oorlog zijn de godvruchtige oefeningen in de kapel vroom vermeerderd. Een nieuw bedevaartvaantje werd er voor gedrukt.

Familienaam : Tieboots.

2. ONZE LIEVE VROUW BEZOEKING.

Groot feest met oclaaf certijds in Sint Pieterskerk. 't Is op dezen dag dat bedevaarders het oud mirakuleus beeld van O. L. Vrouw te Vosselaar nabij Turnhout gingen bezoeken. Dit beeld werd in een zandheuvel in de XIV^e eeuw ? aldaar gevonden. Daar er twist bestond tusschen de naburige dorpen en de Vrijheid Turnhout om het te bezitten, kwam men overeen om het in de kerk van Vosselaar, bediend door de Witheeren van St. Michiel uit Antwerpen, die vurige Mariaverceerders waren, te plaatsen. De Turnhouters houden dit beeld nog in groote eere en al de gestichten en congregatiën zoowel als private personen gaan er jaarlijks ter bedevaart. In de 16^e eeuw, wanneer de Koningin Maria van Hongarije, landvoogdes der Nederlanden op 't Turnhoutsch kasteel verbleef, ging zij met geheel haar hofhouding het vereeren. Wanneer in de late middeleeuwen de schout van Turnhout een vonnis uitsprak over een misdaad en den hoosdoener veroordeelde om een pelegrimagie te doen naar St. Jacobus van Compostelle, Chypre, Rome enz., legde hij ook soms een beeweg op naar O. L. Vrouw van Vosselaar (1421).

Verjaring der inhuldiging van het Monument der Turnhoutsche gesneuvelden uit den wereldoorlog 1914-1918 (1922). Prins Leopold vereerde deze plechtigheid met zijn tegenwoordigheid.

3. H. BLOED VAN O. H. J. C.

Op dezen dag stierf Pieter Corbeels, die uit Leuven gekomen, de drukkunst te Turnhout invoerde ten tijde der

Fransche Omwenteling, geheime schriften en kerkboeken drukte in zijn woning in de Potterstraat, zich aan het hoofd stelde der Turnhoutsche Jongens in den Boerenkrijg, gevangen genomen werd door de Franschen en in het gevang te Doornik in 1799 gefusilleerd werd. Zijn weduwe zette zijn werk voort te Turnhout, associeerde zich met Brepols, welke kort er op haar zaak overnam en de groote firma Brepols stichtte.

4 JULI.

Dood in 1625 van Cornelius Verdonck, geboren te Turnhout, den grootsten musicus die Turnhout ooit telde.

6-7 JULI.

Koning Leopold I, stichter van het nieuwe België, bracht een bezoek aan Turnhout in 1832. Hij verbleef er twee dagen, woonde het bal der « Harmonie » bij, en uiterst tevreden over zijn ontvangst schonk bij zijn vertrek 1000 gulden aan den Burgemeester Van Lieshout voor de armen der stad.

9. HH. MARTELAREN VAN GORCUM.

Tusschen deze belijders van het geloof bevond zich ook de H. Nicolaas Poppelius, van Weelde. Sinds eenige jaren vertrekt er uit de Kempen een bedevaart naar den Briel waar de martelaren ten dood gebracht werden. Vele Turnhouters nemen er deel aan.

10. H. AMELBERGA. MAAGD.

Bijzonder vereerd te Zandhoven en Wechelderzande. Daar dit laatste dorp aan het Land van Turnhout toebehoorde, werd deze heilige ook in de Vrijheid aanroepen.

11. H. LIBERTUS. MARTELAAR.

Verjaring van den Slag der Gulden Sporen (1302). Sinds de laatste jaren neemt Turnhout ook deel aan de feestelijkheden te dezer gelegenheid ingericht.

Familienaam : Liebrechts.

13. H. MARGARETA. MAAGD.

Spreekje : Met Sinte Margeriet
Pikken ze 't koren rijp of niet .

15. H. HENDRIK. KEIZER-BELIJDER.

Familienaam : Hendrickx, Hens.
Voornaam : Hein, Drik, Rik, Drika, Rika, Jet.

16. O. L. VROUW VAN CARMELUSBERG.

Bijzonder vereerd te Zevendonk, gehucht van Turnhout.

18. H. MACHUTUS.

Begankenis te Zevendonk. Patroon tegen alle kinderziekten. Zie ook : Eersten Zondag in Mei.

19. H. VINCENTIUS A PAULO. BELIJDER.

In Turnhout bestaat van in het midden der 19^e eeuw een genootschap onder de bescherming van dezen heilige. De leden beijveren zich tot eigen volmaking en bezoeken de noodlijdenden aan wie zij troost en aalmoezen uitdeelen.

21. PRINSKENS DAG.

Zoo heet men te Turnhout de verjaring der troonbeklimming van den eersten koning der Belgen, Leopold I (1831). Aan al de officieele en vele private huizen wappert de nationale Belgische drickleur. Klokkengelui en beiaardspel kondigen den feestdag aan. Te 11 u. wordt in S. Pieterskerk een plechtig Te Deum door den Z. E. H. Deken gezongen bijgewoond door de overheden, de maatschappijen met hun vlaggen en een groot deel der bevolking. De plechtigheid wordt gesloten met het spelen van het nationaal volkslied. 't Is niets nieuws, want vóór deze tijden, 't zij onder 't Oostenrijksch of Hollandsch regiem, vinden wij in het Stadsarchief rekeningen van feestvieringen in St. Pieters-

kerk en stad, Te Deum en andere die ter gelegenheid van naamvieringn of merkwaardige gebeurtenissen uit het vorstenhuis plaats hadden.

22. H^c MARIA MAGDALENA.

Groot feest met octaaf in St. Pieterskerk. Deze heilige bezat van vóór de stichting van het Kapittel een kapelrij in de Binnenkerk (1336) en werd er ijverig vereerd. Zij was waarschijnlijk ook in de Vrijheid gelijk elders de patrones der potbakkers. over honderden jaren zoo talrijk in Turnhout dat zij hun naam aan een straat gelaten hebben, de Potterstraat, nu Patersstraat, waar ten einde zij vooral hun woonst hielden.

't Was vier dagen na S^c Maria Magdalena in het jaar 1338 dat de hertog van Brabant Jan III de Zaterdagse markt inrichtte om de stad meer luister bij te zetten. Al degenen die onder het Schoutenschap van Turnhout stonden, moesten op deze markt hun koopwaren brengen. Indien zij deze bepaling overtraden werden zij schuldig 20 schellingen zwarte Tournoisen te betalen. half ten behoeve van den hertog, half ten behoeve van de Vrijheid. Insgelijks waren de inwoners rond Turnhout verplicht hun vee alhier ter markt te stellen.

25. H. JACOBUS DE MEERDERE. APOSTEL

De hoedenmakers, die een ambacht vormden in de Vrijheid, namen dezen heilige tot hun patroon, om den pelgrimshoed waarmede deze apostel wordt afgebeeld.

De schout strafte meermaals de booswichten tot het doen van een bedevaart naar St. Jacobus van Compostella in Spanje.

Familienaam : Jacobs. Jacops, Cops, Coppens, Keuppens.

25. H. CHRISTOPHORUS (Christoffel). MARTELAAR.

Patroon der automobilisten, motofietzers, vliegeniers enz.

In het jaar 1929 werd te zijner eer een broederschap ingericht in St. Pieterskerk. Elk jaar wordt een plechtige offermis met sermooon gecelebreerd. Daarna zegent de Z. E. H. Deken op de markt de voertuigen die voor de kerk zijn gerangschikt. Elk lid betaalt 5 fr.

26. H^e ANNA. UIVERKOREN.

IJverig vereerd te Turnhout. Patrones der christene moeders. In 1611 bestond er een S^e Annagilde. Deze heilige had haar altaar en koorke in de Binnenkerk, waar nu nog mis en lof gedaan worden op haar feestdag. 't Is hier ook dat de jonge moeders om 9 u. hun kerkgang houden. In 1762 werd er zelfs een nieuw marmere S^e Annaaltaar opgericht. Een kostelijk albasten beeld der heilige berust nu op het altaar der oorlogsgesneuvelden. In de Otterstraat tegenover de Beekstraat staat haar beeld in een nisje in de muur uitgestald, waarvoor men licht brandt.

S^e Anna was ook de patrones der kantwerksters eertijds zeer talrijk in Turnhout. Heden of op 4 Augustus met O. L. Vrouw ter sneeuw leerden zij in groepen.

Men zegt ook van een ongetrouwd bejaard meisje dat zij in S^e Anna schapraai zit.

Het volk, om des nachts bevrijd te zijn van alle ongelukken, aanriep de H^e Anna als volgt :

Heylige Moeder Sinte An
Bewaert ons huis van vier en vlam ;
Keert de dieven van ons dek
En den vijand van ons deur
En zet den heyligen engel er veur.

Voornaam : Annette, Anneke.

27. H^e MARTHA. MAAGD.

28. H. VICTOR. PAUS EN MARTELAAR.

Beschermheilige van het St. Victorsgesticht der Broeders van Liefde alhier.

Voornaam : Fik.

31. H. IGNATIUS. BELIJDER.

Stichter der Eerwaarde Paters Jesuiten plechtig geëerd in St. Joseph's kerk en College. De E. P. Gardiaan van de Minderbroeders draagt de H. Mis op. Bij den portier van het College werd water ter eere van dezen heilige gewijd en in ziektenood uitgedeeld.

— Voornaam : Nàcie, Nàcieke.

Familienaam : Naats.

..

1^e ZONDAG VAN JULI.

's Namiddags plechtige Processie, Kruisoffer-Misoffer ingericht in 1925, in de parochie van O. L. Vrouw Middelaars. Wat deze processie kenmerkt is de eenheid van offerande, gedachte die er in uitgebeeld wordt. In een twintigtal groepen, die jaarlijks vermeerderen, stelt zich de ontwikkeling voor van 't Sacrificie dat verzoening bewerken moet van 't zondig menschdom met de goddelijke rechtvaardigheid. Uit Turnhout en heel het onliggende komt er jaarlijks een massa toeschouwers naar toe.

2^e DINSDAG VAN JULI.

De gilde van O. L. Vrouw van den H. Rozenkrans hield haar gezellig samenzijn. Bijondere gerechten waren voorgeschreven. Elk lid betaalde eenige stuivers aan den gastheer, lid van de Confrerie die elk jaar op zijn toer moest ontvangen. De gerechten werden al te samen op de eettafel uitgesteld. Elk lid nam van zijn geliefkoosde schotel. Lange Gouda pijpen en Diestersch bier stonden ook op de spijskaart. Daarna werd het liederenboekje uit den zak gehaald; eenieder die wat stem had moest zijn lijfstukje voordragen. De gewone liedekens waren : Duivelppeer, Lief Lijneke, het kalfken van Mozes. 't Konijntje van Lijntje, Laurentia lieve Laurentia, Adieu beau mousquetaire.

In deze maand van het jaar 1398 stichtte de hertogin Maria van Gelder, Vrouwe van Turnhout, in St. Pieterskerk een Kapittel of college van twaalf kanunniken om het goddelijk officie, zoo bij nacht als bij dag te zingen. De stichting werd bekrachtigd door den Bisschop van Kamerijk Petrus d'Ailly, den aartsdiaken van Antwerpen, Jacobus Mazoery, en den Paus Bonifacius IX. Het werd met de Fransche Omwenteling afgeschaft. Daarom draagt St. Pieterskerk den naam van collegiale kerk.

(1). Datum et actum apud castrum nostre Marie de Turnhout anno a Nativitate Domini M. CCC. XCVIII Mense Julio. (J. E. Jansen. Bewijsstukken. Turnhout in het verleden en het heden, bl. 77).

AUGUSTUS — OOGSTMAAND.

1. S' PIETERSBANDEN.

Eertijds groot feest in St. Pieterskerk.

2. O. L. VROUW TER ENGELN.

Portiuncula. Volle aflaat toties quoties mits de gewone voorwaarden te verdienen in de kerken van S' Pieter, de Minderbroeders en de Clarissen, sedert middag van den dag te voren tot heden avond. Bijzonder aflaat vergund door Z. H. Paus Pius VII op 7 December 1803, te verdienen in de Binnenkerk. Het is een gedurig in en uitgaan der kerken, de opgelegde gebeden biddend om den aflaat te winnen. Het H. Sacrament staat in een kostelijke remonstrans uitgesteld, die zoo het schijnt het kerkfabrick te dier gelegenheid heeft aangeworven. St. Pieterskerk verkreeg dit voorrecht van Portiuncula zeer vroeg, welk godvruchtig door de bevolking en vreemden werd waargenomen. In 1659 was de toeloop van volk zoo groot dat de aalmoezeniers in St. Pieterskerk en in de kapel der Minderbroeders met de schotel 26 gulden 12 stuivers rondhaalden.

In het begin der XIX^e eeuw bezat de Binnenkerk alléén dit voorrecht, daar de Paters uit Turnhout door de Franschen verdreven waren. Menigvuldige Noord-Brabanders in hun eigenaardige kleederdracht getooid met groote mutsen en klakken kwamen ter bedevaart. Op reien loogen zij biddend en zingend binnen. Hun ijver werd niet aangemoedigd, ja zelfs werden zij bespot om hun kleeding. Ook bleven zij stilaan weg en de toeloop van volk beperkte zich bij de inwoners van de stad en van het omliggende.

In Turnhout zegt men : Portionkel acht ure donker.

Een beeltenis van O. L. Vrouw ter Engelen gebeeldhouwd door Pompe rond 1740 staat op den hoek van de Patersstraat en Victor van Halstraat.

3. VINDING VAN DEN H. STEPHANUS.

Op dezen dag overleed te Dalhousie (Indië) in 1904 Mgr.

G. Pelekman der Orde van de Capucienen, te Turnhout geboren in 1854, bisschop van Lahore in Engelsch-Indië sinds 1893.

Heden ook verjaring van de inneming van Turnhout door de Hollanders bij hun inval in België tijdens den tien-daagschen veldtocht in 1831.

4. H. DOMINICUS. BELIJDER.

Eertijds met groot gelui Jaargetijde van den hertog Philips van Brabant, gestorven in 1430, weldoener van het Kapittel, te zingen door den Plebaan.

Verjaring der snoode schending van de Belgische grenzen en België's onzijdigheid in 1914 door de Duitsche overmacht. Een wereldoorlog ontstond die 10 millioen slachtoffers gekost heeft. Met fierheid en met aandoening denken wij terug aan de edelmoedige, de manhaftige en de eensgezinde wijze op welke ons zoo vredelievend volk zijn gehechtheid aan Vorst en Vaderland geopenbaard heeft. Honderd een en dertig Turnhouters stierven voor 't Recht en de Vrijheid van België. Talrijke andere werden gevangen en veroordeeld door den Duitschen vijand om de diensten die zij aan 't leger en het land geleverd hadden. Om in het geheugen der nakomelingen de herinnering van den heldhaftigen weerstand en de groote opoffering hunner voorzaten op te frisschen, locien, op het uur van den vijandelijken inval, te 9.30 u., de sirenen der stad en der fabrieken en luiden de stormklokken in al de kerken.

Verjaring van de kerkwijding der parochie van het II. Kind Jesus.

Op dezen dag overleed te Leuven in 1535 Jan Driedo. S. T. D. geboren op de Darisdonk te Oud-Turnhout, Primus in de wijsbegeerte, hoogleeraar, kanunnik van St. Pieterskerk, latijnsch schrijver van hoog gewaardeerde godgeleerde werken. (1)

(1) J. E. Jansen. J. Driedo, in : *Taxandria*.

5. O. L. VROUW TER SNEEUW.

Te Oosthoven verhiel zich sinds onheuglijke tijden een kapel aan O. L. Vrouw ter Sneeuw toegewijd. Een groote toeloop van volk kwam er op dezen dag ter begankenis, welke stilaan aanleiding gaf tot het inrichten van de Oosthovensche kermis.

Turnhout telde veel kantwerksters. Heden, of Zaterdag rond dezen feestdag of ook op hun patroonfeest van St. Anna, onderhielden deze fijne werksters een vroolijk gebruik. Zij leerden of domineerden zooals zij zegden. Zij waren alsdan eens baas en toonden het in een eenvoudigen en vreemden stoet dien zij inrichtten. Een schaar jonge kantwerksters in reien van vier of vijf, opgetooid met papieren versiersels, van voorschoot tot muts, trokken huppelend en zingend, gichelend en koutend door de straten der stad. Zij droegen een hoog met rozen opgesmukt en een papieren kantwerkster het hoofd met trekmutts gedekt.

De stoet trok naar O. L. Vrouw ter Sneeuw kapel, om zooals de meisjes zegden aan O. L. Vrouw ter Sneeuw te vragen gansch het jaar wit te kunnen werken, zoo wit als sneeuw. In het veld verbrandden zij hunnen hoog en zongen :

Wij hebben onzen hoog verspeld
Te Oosthoven in het veld.

Daarna vergastten de meesteressen hun leerlingen in een herberg aan de kapel. Elk kreeg vier mastellen en twee glazen hier. Andere scholen gingen naar Zevendonk, naar de Lokerenkapel, waar ook O. L. Vrouw vereerd werd, andere nog naar Calvarieberg te Papenbruggen, waar op een heuveltje een groot kruis stond opgericht. Onderweg zongen ze de volgende liedekens :

Vivat ons Meesteressen
Zij hebben voor ons zoo veel gedaan
Zij hebben ons slagjes leeren maken
En onze handjes laten gaan ; enz. (1).

(1). J. E. Jansen. De kantvervaardiging in Turnhout, in : *Taxandria*, 1911, bl. 117-182.

Den dag is nu al aangekomen,
Den dag van O. L. V. ter Sneeuw,
Hoe zullen wij dezen dag nu viere
Den dag dat wij nu feest genieten ; enz

Een en dertig, twee en dertig, drij
Vier, vijf, zes, zeven en dertig,
Toujours, toujours.
Mijnen boutenbak, mijnen boutenbak.
Toujours, toujours.
Mijnen boutenbak ligt op den vloer ;

En naar de Vrat, en naar de Vrat
zei Peperlala,
En naar de Vrat, en naar de Vrat
zei Peperlala sasa ; enz.

7. H. DONATUS. MARTELAAR.

Begankenis in de Gasthuiskerk te Turnhout op den 2den Zondag in Juli. Men kan zich aldaar laten inschrijven in het broederschap van dezen heilige. De H. Donatus is de bijzondere beschermers tegen stormwinden, hagel, donder en bliksem. Te Turnhout en omgeving treft men vele pleisterbeelden van St. Donatus in de boeren- en werkmanshuizen aan. Als het bliksemt en dondert steken de menschen de gewijde kaars aan, maken een kruisje elken keer als het weerlicht, besproeien het huis met wijwater, werpen gewijde palm of palm waarover de processie gegaan is in het vuur, en lezen de litanie van St. Donatus of het St. Jans Evangelie. Bij onweder dat uit het Zuid-Westen kwam placht men te Turnhout te zeggen : vóór het Grootenhout (Gierle's bosch) splitst de donderbui gewoonlijk in twee en drijft dan weg, maar als het onweder er over kan geveren dan is het verschrikkelijk voor Turnhout. Is daar nog soms een heidensche herinnering aan vast van Thor en de Germanen ? Het Grootenhout was een oerwoud met eeuwenoude eiken beplant waar de Druiden, de priesters der Germanen, hun godvruchtige oefeningen hielden die de god Thor bevredigden of niet. Beviel het offer niet dan voerde de god voort en hiel verschrikkelijk t'huis waar hij aandalde.

10. H. LAURENTIUS. MARTELAAR.

Vroeger groot feest in St. Pieterskerk.

't Turnhoutsch volk gaat ter begankenis naar Oostmalle, waar deze heilige de patroon is der kerk en aanroepen wordt tegen allen brand, oog- en zenuwziekten.

Familienaam : Laurijs, Laurijssen, Lawerijsen, Lauwers, Leys, Leysen.

11. H. GAUGERICUS. BISSCHOP.

Plechtigheid der kerkwijding van St. Pieterskerk met octaaf.

12. H^c CLARA. MAAGD.

In groote eere bij de Zusters Clarissen, die haar als stichtster vereeren. Het volk aanroept deze heilige bijzonder voor klaar weder, laat daarvoor eenige kaarsen in de kerk branden of brengt een aantal eieren. De aanstaande moeders komen er hen laten overlezen en krijgen een heilighdom mede om op hen te dragen, voor een gelukkige verlossing.

15. O. L. VROUW HEMELVAART.

't Is een der grootste feestdagen van het jaar. Turnhout is een Mariastad. Dit getuigen de buitengewone godsvrucht der inwoners voor O. L. Vrouw, de twee veel vereerde eerbiedwaardige beelden van O. L. Vrouw in de Binnenkerk en in St. Teeweskapel, de toewijding der derde parochie aan O. L. Vrouw Middelaars, de menigvuldige Mariabeelden op de hoeken der straten en 't groot beeld op de markt, de kapellekens in den omtrek der stad, en voorheen de stichting der kapelrijen van O. L. Vrouw in de kerken van Oud-Turnhout (1333) en van het Begijnhof (1399). Dit feest wordt niet alleenlijk gevierd in de kerk, maar ook in den huiskring. Weinige familiën zijn er waar niet moeder of dochter en soms beiden den naam van Marie, Maria, Mimi, Mit, Mitje, Mie en Mieke dragen. Geen buitengewone gebruiken worden er op nagehouden, tenzij feliciteeren, besteeken en smakelijk dineeren, omdat men volop bezig is

met de voorbereiding der Groote Kermis en de groote processie van Zondag nadien. De kinderen zingen het liedje :

Ons lief Vrouwke is zoo schoon
In den hemel in den hemel
Ons lief Vrouwke is zoo schoon
In den hemel met haar kroon.

Spreuk : Is 't weer op Maria Hemelvaart uitgelezen
zoo zal 't den heelen herfst voortreffelijk wezen.

Na Half-Oogst worden al de landen verhuurd in de Kempen.

ZONDAG NA O. L. Vr. HEMELVAART.

't Is de groote Kermis, die gansch een week duurt. De kermis wordt plechtig ingeluid den avond te voren met de groote klok, het spelen van den beiaard en het lossen van de haken. De nationale vlag wappert op den toren van St. Pieterskerk ; aan den gevel van het Stadhuis fladderen rond de drickleur de vlaggen met den leeuw en de Turnhoutsche kleuren. De binnenkerk was eertijds schoon versierd. Men zette er meyen en verkocht ze na afloop der kermis. De verkoop werd vooraf uitgebeeld in de straten en bracht in 1689 2 gulden 15 stuivers op. Het groot Lieve Vrouwe beeld stond op een verhoog in de kerk ten toon, gedrapeerd in een kostelijk ornaat, behangen met gouden juweelen. Volgens de kerkmeestersrekeningen waakte in 1563 van Zondag tot Zaterdag een vrouw er over die hiervoor 5 stuivers ontving. Na de Hoogmis ging de luisterrijke processie uit gevormd uit talrijke groepen verbeeldend gebeurtenissen uit het Oude en Nieuwe Testament, opgevolgd door de leden der schuttersgilden en ambachten, het eerbiedwaardig beeld van O. L. Vrouw, de heeren van het kapittel, het H. Sacrament, zooals wij bij de Processie van H. Sacramentsplechtigheid vermeld hebben.

Zoodra de processie binnen was, begon de kermis. Zoo veel stilte er eenige uren te voren heerschte, wordt het nu roeiger. De paardenmolens rijden en spelen muziek, de tenten gaan open, de venters loopen rond en de lustigheid begint. In onze jonge jaren was het nog echt volksch. De

groote markt stond vol barakken en tenten. De peerdjesmolen met een klein draaiorgel werd door de kinderen zelf voortgeslooten en op een paardje gezeten stak men een priem naar een ring. In met huiven overdekte kramen verkochten de kramers gruizelingskens, krakelingskens, pepernotjes, smeerlappen, bliksem, kapittelstokken. Op een klein tafeltje draaiden de kinderen nobelewitjes. Wat verder stond een tent waar men pijpen kon schieten. Een wafelkraam bakte lekkere dunne wafels en smoutebollen. Een groote loterij vertoonde alle blinkende potten en vazen en het rad van avontuur draaide om een prijs. Wat werd er gelachen met het Pocsjenellespel « In den ketel », Jan Klazenspel enz. ! De onvermijdelijke liekenzanger stond ook daar en vertoonde op een spandoek aardige vertelsels en gebeurtenissen van den dag die hij in een lied vertolkte, welk nadien verkocht werd. Het dansen geschiedde meer in de herbergen en op een vastgestelden dag was het groot bal in de private societeiten. De aftochtsklok werd niet geluid en het volk vermaakte zich heel den nacht. Later werd de foor rijker en rijker, maar de volksnoot verminderde. Nu zijn het meer groote paardenmolens met electrischen stroom, velo's en auto's molens, enz. gelijk in de grootstad. Veel volk verlaat nu de stad om een reis op den buiten te ondernemen. Klimmen wij hooger op tot aan de zestiende eeuw dan waren het de Rederijkers die het volk vermaakten, een spel opvoerden voor het Vrijheidshuis, den « dracck staken » zooals in 1552 en er zoo veel volk aanwezig was dat hij dit wagenspel de twee leeuwen die aan de pui van het stadhuis prijkten, werden afgedrongen. De schuttersgulden schoten den papegaai en overal was het feest.

16. H. ROCHUS. BELIJDER.

Pesttheilige. Patroon tegen de pest, cholera-morbus, haastige ziekte en onvoorziene dood. De schrikkelijke pest of pestilente ziekte, zoo men haar heette, verwekte dkwijls treurige toestanden in de Vrijheid. Sinds de 14^e eeuw tot de 18^e eeuw, kwamen er talrijke jaren voor door de onmee-

doogende plaag erg geleisterd. In 1571 nam de ziekte gedurig toe en wel zoodanig dat ieder gegoede burger de stad verliet en zijn erf voor een spotprijs verkocht. De Turnhoutsche Halle was te Antwerpen gesloten ; geen zestien huizen waren onbesmet. In 1625 als deze plaag wederom verscheen was het niet beter gesteld. Het grootste aantal der inwoners vluchte ; de wet vergaderde te Vosselaar ; de straten waren met gras, distels en doornen bewassen. Honderden menschen schoten er het leven bij in die noodlottige jaren. (1)

De grootste voorzorgen waren nochtans genomen en de Keuren der 14^e en 17^e eeuwen houden strenge verordeningen tegen de lazarissen in. Een lazarijhuis bestond bij de Warande ; de besmetten mochten alleenlijk in den toren of in het klokkenhuis de goddelijke diensten in St. Pieterskerk bijwonen ; zij moesten twee te samen uitgaan, wanneer zij gingen bedelen, en dan nog wel op gestelde dagen. Zij mochten nergens binnengaan. Overtraden zij deze wetten dan werden zij uit de Vrijheid verbannen, gegeeseld of moesten zij een bedevaart aangaan naar Brussel, Keulen en Wilsenacken. Een St. Rochusbeeld stond op een hoek van een huis in de Potterstraat dicht bij het klooster der Paters Minderbroeders.

In St. Pieterskerk berushte ook een eerbiedwaardig beeld, op den feestdag van den heilige ter bijzondere vereering uitgesteld. Een St. Rochusbroederschap bestond er tevens. In 1732 en reeds tevoren werd elk jaar een plechtige mis met een lof op dezen dag gecelebreerd, opgeluisterd met musicale diensten gedaan door de liefhebbers der Academie S^{te} Cecilia. In 1769 werd een bijzonder plechtige mis gezongen tot het ophouden van de pest. Volgens aantekeningen van 1716 werd er zelfs maandelijks een mis en lof in muziek gedaan waarvoor de jongens 30 gulden per jaar trokken.

17. OCTAAF VAN DEN H. LAURENTIUS.

Plechtige inhuldiging van den eersten buurtspoorweg Turnhout-Oostmalle-Antwerpen in 1886.

(1). J. E. Jansen. Turnhout, I, bl. 103, 136, 154, 156, 198, 212, 215, 239.

18. H^e HELENA.

Bijzonder in ere bij de Dames Kanunnikessen van het H. Graf. Zij bezitten een fraaie schilderij dezer heilige in kleeding van hun Orde.

Voornaam : Lena, Leentje, Leen.

20. H. BERNARDUS. ABT EN KERKLEERAAR

Begankenisdag in het Gasthuis. Patroon tegen het kwaad-vuur, ziekte en sterfte van het vee. De boeren gingen vooral ter bedevaart naar Sluis-Moll en Bornhem, waarvan zij gewijd water voor hun beesten medebrachten.

Familienaam : Bernaarts.

Voornaam : Naard.

24. H. BARTHOLOMEUS. APOSTEL.

Spreek : Sint Bartholomeus bindt de spurrie den zak toe.

Familienaam : Bartels, Bertels, Bartholomeussen, Meeus, Mceussen, Meuwissen, Meys.

Voornaam : Bartel, Bart.

25. H. LUDOVICUS. KONING-BELIJDER.

Familienaam : Lodewijks, Lodewics.

Voornaam : Lowie, Lode, Ludovic. Vr. = Lowis.

28 H. AUGUSTINUS. BISSCHOP-KERKLEERAAR.

Gevierd bij de kanunniken van St. Pieterskapittel, die hem in hun Jaargetijdenboek vermelden als : festum Augustini patris nostri. Vele kloosterorden volgden den regel van den H. Augustinus en vierden hem als hun patroon ; zoo b. v. de Gasthuiszusters ter stede en de Kanunniken der Priorij van Korsendonk, onder Turnhout.

Familienaam : Augustyns, Styns.

Voornaam : Gust, Stien, Stinus.

29. ONTHOOFDING VAN DEN H. JOANNES BAPTISTA.

Groot feest eertijds in St. Pieterskerk.

Verjaring der verheffing van Turnhout tot dekenij, volgens den brief van Z. E. Kardinaal Aartsbisschop Sterckx in 1837.

(Vervolgt).

J. E. JANSEN.

Documenten over de Oude Valkerij te Arendonk.

Het dorp Arendonk was eertijds beroemd om zijn valkeniers en de jachtvogels die men er ving. Daar ik mij zelf bezig hou met valkerij en benieuwd ben op al wat er van ver of dicht bij mede in betrekking staat, dacht ik van eens na te gaan of de huidige bevolking nog iets kende of bewaard had van de valkerij die er vroeger zoo bloeide. Niet-tegenstaande al mijn opzoekingen, vond ik weinig, doch de eenige documenten welke ik aantrof, zijn toch niet van belang ontbloot, Alle staan in betrekking tot den valkenier Hendrik van Dessel, meester valkenier van Zijn Majesteit den koning van Frakrijk, Lodewijk XVI.

De heer Jan Goris van Arendonk, schrijver van een gewaardeerd boek over de overleveringen en gebruiken van het dorp, heeft mij eenige inlichtingen over Hendrik van Dessel medegedeeld, alsmede over de voorwerpen die hem eens toebehoorden en nog bewaard worden. 't Is verrassend dat Mr Goris zeer juiste inlichtingen verkreeg van een welgekenden duivenliefhebber te Arendonk, Hendrik Jansen, onverzoenbaren vijand van de valken en van alle andere roofvogels. Mr Goris vertelt :

Hendrik Jansen, Schoolstraat Arendonk, in de wandeling slechts gekend als Drieksken De Pauw, vertelde als volgt hetgeen hij gehoord had vroeger van Nelles Oom :

Ons Tante Mieke (Marie Jansen) diende bij Mieke van Van Desseltjes. (sic.) Dees Mieke van Van Desseltjes was de meid geweest van Dokter Van Desseltjes, waarbij woonde zijn zuster, Anne Josephe.

Tante Mieke erfde van Mieke van Van Desseltjes die op haar beurt geërfd had van Van Dessel. Voor den openbaren verkoopdag werd het een en het ander onder de familie verdeeld. Daartusschen bevond zich een valkenkapken voortkomstig van den valkenier Van Dessel. Dit valkenkap

je beviel mij. Er was ook een snoer met 12 bellekens aan. Dit wilden wij met getweeën voor de kinderen.

Het snoer werd dan in tweeën gesneden en elk bekwaam een stuk met 6 bellekens aan.

Aan den klank van de bellekens erkende de valkenier zijn valk. Ook stond op elk belleken een initiaal ingegrifd.

Toen vroeger de vreemde fransche jagers in Arendonk kwamen, gingen zij altijd binnen bij Van Desseltje. Niemand in Arendonk kon met hen spreken behalve Anne Josephie. Die alleen moet toen fransch gekend hebben.

De « sabel » die ook voortkwam van Van Dessel en dien hij van het fransch hof heeft moeten krijgen, omdat hij zoo goed zijnen stiel kende, is op den verkoopdag verkocht. De familie Gillis heeft hem daar aangekocht voor 'n appel en 'n ei, daar er geen liefhebbers voor die zaak waren.

Ik laat hier eenige détails volgen van de documenten die ik heb kunnen vinden. Alvorens tot de beschrijvingen der voorwerpen van den valkenier, te Arendonk bewaard, over te gaan, wil ik eenige woorden zeggen over de akten van den valkenier Van Dessel en zijn helpers in het gemeente-archief berustend.

Een getuigenis van 13 November 1787 is de kopij van een akt waarin de burgemeester en de schepenen van Arendonk verklaren dat Hendrik van Dessel, valkenier, een hunner ingezetene is. Zij vragen voor hem aan den koning van Frankrijk Lodewijk XVI een pensioen om hem te beloonen voor de lange diensten welke hij bewezen heeft als meester valkenier der reigersvlucht in dienst van Zijn Majesteit.

Een tweede verklaring van 1790 is de kopij van een getuigenschrift, waardoor burgemeester en schepenen van Arendonk verklaren, dat valkenier Hendrik van Dessel aan den heer Nikolaas Claessens procuratie geeft om in zijn naam 600 gulden te trekken als kwijting van een half jaar huur van het jaar 1784, wanneer Van Dessel waarschijnlijk nog valkenier was aan het hof van Lodewijk XVI.

Het derde stuk, een kopij van een getuigenschrift van 2 April 1791, is een verklaring van burgemeester en schepenen van Arendonk vermeldend dat de voorgaande Hendrik van Dessel meester valkenier van de reigersvlucht der

groote valkerij van Frankrijk procuratie geeft aan den Heer Antoon Sauvage om in zijn naam, alle verloopen en te verloopen achterstellen van pensioenen, jaarlijksche toelagen, jaarwedden, achterhoudingen, jaargelden door Zijn allerchristelijkste Majesteit verleend, op te halen.

De akten werden in 't Fransch opgesteld.

De gemeentenaam wordt er « Arendoncq » geschreven.

De belangrijkste gedenkenissen der oude valkerij van Arendonk bestaan voorzeker in de voorwerpen die twee ingezetenen van het dorp in hun bezit hebben.

Het voornaamste van deze vier voorwerpen is een zeer schoone jachtdolk aan Hendrik van Dessel toebehoord hebbende. 't Is deze waarvan Hendrik Janssen getuigt in het boven aangehaald gesprek. 't Is waarschijnlijk dat deze dolk, versierd op de kling met een gegraveerd everzwijn en een hert vergezeld van een fransch opschrift, aan van Dessel geschonken werd, als hij in Frankrijk in den dienst van den koning stond. De kenteekens van dezen dolk zijn de volgende : greep in ivoor, knop in zilver, beugel in zilver. De versierde kling voert nabij den beugel het volgende opschrift : langs den eenen kant : Ne me tirez pas sans raison ; langs den anderen kant : Ne me remettez point sans honneur.

Een schoon kapje (klein kapsel waarmede men den kop van den valk bedekt, welk hem, als hij stil zit, belet van te zien en verschrikt te worden door wat rond hem heen gaat) in bewerkt leder en met rood fluweel overdekt, maakt het tweede voorwerp uit. Dit kapje is in goeden staat ; nochtans ontbreekt er zijn tuit of pluimpje. Het komt voort van de verzameling van Van Dessel, waaruit het in handen kwam van Hendrik Janssen die het zelf aan een ander geschonken heeft.

Eindelijk twee koperen ronde valk bellekens, van dezelfde afkomst. Zij zijn niet genummerd, noch dragen geen enkel aanduiding.

P. L. DUPONT,

Dokter in de Wetenschappen.

I.

DECLARATIE.

13.11.1787

Nous Bourgemaitre et Echevins de la franchise d'Arendoncq Quartier d'Anvers en Brabant déclarons et certifions que Le nommé Henry van Dessel maitre fauconnier du volt aux hérons au Service de sa Majesté très Chrétienne ainsi Balt van Deuren et Jean Michel van Gool ces piqueurs dans laditte volts, sont nos habitans, et quels ont de père et fils été plusieurs annés et seules au Service de Sa Majesté : déclare aussi Le ditte Henry van Dessel que son troisième piqueur nommé Martin Beurtes fils du l'ancien maitre d'école de Crépier en France a été au Service L'espace de dix années et comme ils étaient quit de Leur Service, nous espérons la clemence de Sa Majesté de Leur en donner une pension favorable pour subsister, en foi de quoi nous avons adjouter Leur Baptistaires a cette présente, Signé par notre Secrétaire Juré et cacheté avec les armes de notre franchise, fait à Arendoncq le troisième Novembre 1787.

Omslag : Procuratien van 1783. Titel op het eerste blad : Register van procuratien attestatien ende afschrijvinge van vacatien 1783.

II.

DECLARATIE.

30-1-1790.

« Le soussigné

Par devant « Bailly et Echevins de la franchise d'Arendoncq quartier d'Anvers en Brabant est comparu Henry Van Dessel ancien maitre fauconnier pour hérons du Roi de France ce audit Lieu le 24 février 1784 et y habitans qui a constituer pour Son procureur général et Spécial le Sieur Nicolas Claessens fartner (?) du Monseigneur le Dauphin de France au qui il a donné pouvoir de pour Lui en son nom recevoir du Monsieur Gazanchon de chavannes capitaine du vol pour hérons la somme de Six cent Livre florins de France pour paiement d'un demi année de gage de l'année 1784 de tous reus donner quittance et décharges valables, promettent avoir pour agréable tout ce ue ledit Sieur procureur constitué fera en conséquence de la présente qui vaudra non obstantes Suranation en foi de quoy nous avons délivre la présente quel a signe en présence et avec nous contre signé par notre Secrétaire Juré et y apposé les armes de notre franchise

fait et passé a Arendoncq l'an mil sept cent nonante, le trente de janvier.

Omslag : Procuratie van 1783. Titel op het eerste blad : Register van Procuratie attestatie ende afschrijvinge van vacaties 1783.

III.

2-4-1791.

Par devant Godefroy Zacharias président et Jean Aerts Echevin de la franchise d'Arendoncq en Brabant fut présent Henry Van Des-sel habitant de noir franchise ci-devant maître fauconnier du volt pour heron de la grande fauconnerie de France, pensionnaire du Roi par brevet du 1^{er} gher 1787 annuellement pour trois cents Livres de France, lequel a constitué pour procureur général et spécial Sieur Antoine Sauvage demeurant à Paris, auquel il donne pouvoir de pour lui et en son nom recevoir de Monsieur Lavalette garde du trésor Royal ou de tous autres trésoriers ses arrérages echus et à échoir de pensions gratification annuelles appointements conserves retraites ou qui seront accordées par Sa Majesté Très Chrétienne de France audit constituant, de tous recues donner quittance et décharges valables, promettant avoir pour agréable tout ce que ledit Sieur procureur constitué fera en conséquence de la présente que vaudra non obstant Surannation avec plain décharge de Monsr. Claessens ci-devant chargé avec cette commission fait et passé à ditte Arendoncq ce deuxième avril mil sept cent quatre vingt onze.

par ordonnance
(s) T. M. Wouters.

Omslag : Procuratie van 1783. Titel op het eerste blad : Register van Procuratie attestatie ende afschrijvinge van vacaties 1783.

Archief Gemeente Arendonk.

DOCUMENTATIE.

STAALTJE VAN RECHTERLIJKE TAAL IN DE 2^e HELFTE DER XVIII^e EEUW.

Salvation voor Corn. van Hooghten cum suis, triumphant
ende libellant

Tegens

Geeraert van Hooghten, succombant ende gelibelleerde

Den Voors. titullant hebbende laeten examineeren als-
sucke schriftuere van diminutie door den gelibelleerde ge-
dient ende geextuleert, doet daer tegen salverende seggen-
de :

1^o) dat men niet en vermeeynt, soolange het prackteyck in
den Kempen bekend is, dat er oyt diergelycke schriftuere
van diminutie voor het licht gekomen en is als degene al-
hier met groot vermaeck gesalveert wordt.

2^o) Den grooten Autheur derselve en heeft van synen suc-
cumberenden client noch niet genoeg opgesackt.

3^o) Ende daeromme heeft hy, om noch een pil by te lap-
pen, eene schriftuer van diminutie te bert gebracht, daer
men, met oorlof gesproken, de padden soude mede verge-
ven.

4^o) Want wie heeft oyt eenen patroon gesien die in matee-
re van diminutie selven sou Magistraetelyck naar syne
phantasie passeert, diminueert ende royeert.

5^o) Wie heeft oynt soo kloecken op syn stucken gekent die
het laux selfver derft ondernemen ende het Emp... dier
consequeren soo gelyck hy heeft bestaen te doen.

6^o) Doch als men nauwkeurig enziet in wat qualiteyt hy
begint te passeren, roveren ende diminueren hy moet in de-
lirio geweest hebben, 't is hem 'tex cuseren.

7^o) Men seght «in delirio» sed non immerito

8^o) Voor sooveel hy als eenen proetor scheynt te willen
officeren, wesende den oppersten van eene Magistrature

9^o) Hy begint dan te passeeren als volght : «sed cum de
minimis curat proetor» transeat.

10^o) Wecken transeat den libellant en geen en danck en
weet als gerechticht synd conform het reglement van Sant-
hoven

26°) Waer hy die reden gehaelt heeft is Got bekend.

27°) Want waer het saecken hy eens synen neus gesteken hadden in 't gemelt reglement van Santhoven.

28°) Hy soude aldacr bevonden hebben.....

31°) Den patroon des gelibelleerde moet eenen slimmen vos wesen om soo eene subtiële reden van royyeeringe voor den dagh te brengen.....

52°) Edoch voor soo veel hy klaer siet dat hy met eenen grooten chicaneur te doen heeft enz.

Was geteekent J. Noydens, procureur te Gierle.

(Archief Beerse).

K. VAN NYEN.

KEMPISCH BOEKENNIEUWS.

Dr E. DE GOEYSE. De Brabantsche Omwenteling van 1789. Programmabrochures van het N. I. R. Nederlandsche Reeks nr 31. — 1939 ; 48 bl. in-8, op glanzend papier, prachtig geïllustreerd. Dit boekje geeft een uitstekend beknopt overzicht van de Brabantsche Omwenteling. Het is een heilzaam gedacht, nu ter gelegenheid van de 150^e verjaring, die patriotische beweging beter bij ons volk bekend te maken. Dank zij den ijverigen heer De Goeyse hebben wij iets wetenschappelijk-volks dat ons een voorsmaak geeft van de uitgave zijner Patriotten liederen, welke wij met ongeduld verwachten. Warm aanbevolen.

. . .

J. LAUWERIJS. De Hertogen van Hoogstraten, II, Maximiliaan Frederik Ernest, vorst van Salm-Salm, tweede Hertog van Hoogstraten. Brecht, L. Braeckmans, 1939 ; 156 bl., in-8. Wederom een documentatiewerk van den onvermoeibaren heer professor van Hoogstraten. Dit tweede deel van de biographiën der heeren van Hoogstraten evenaart het eerste en is een kostelijke bijdrage tot de geschiedenis der Vrijheid. Op oorspronkelijke gegevens bewerkt brengt het iet nieuws voor den dag dat een klaren blik werpt in de geschiedenis. Proficiat.

AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM.

Met dank vermelden wij de kostelijke nieuwe aanwinsten die het Museum deze laatste tijden gedaan heeft. Van de familie Ceulemans-Robson te Turnhout : viool, gitaar, en dirigeerstok eens toebehoord hebbend aan den grooten Turnhoutschen componist Meester Joseph Robson. Tevens ook zijn portret. — Van den Zeer Eerwaarde Zusters Maricollen (Godshuis te Turnhout) : verzameling oude mutsen, regenschermen, sjales, munten en beeldekens. — Van den heer K. van Nyen, Beerse : verzameling boeken, groot kader met verscheidene decoraties, medaliësen enz., papieren munt der Kempen ; dit alles uit den oorlog van 1914. — Van den heer A. Boone, onderzoeksrechter te Turnhout : boeken over de Brabantsche Omwenteling. — Van de Familiën Glenisson-Versteylen : grondplan van het domein Korsendonk. — Van den Z. E. H. Kanunnik G. Glenisson : beschilderd dichtstuk van den w. E. H. Mallants, kanunnik van Korsendonk, Turnhoutenaar. — Van den weledelen Heer G. de l'Escaille de Lier : purperen reiger.

Aan allen hartelijk dank.

Het Bestuur.

INHOUDSTAFEL

JAARGANG 1939,

- J. NUYTS Verslag over de werkzaamheden van den Koninklijken Geschied- en Oudheidkundigen Kring Taxandria in 1938. blz. 3-6.
- L. C. P. Pieter Frans Pelgrims pastoor van Arendonk 1838-1863. 7-18.
- J. E. JANSEN. De Kempische schilder Karel Ooms (Desschel 1845 — Cannes 1900). (Geïllustr.) 19-47.
- W. H. CLAES. Plaatsnamen van de gemeenten Turnhout en Oud-Turnhout. 1-8.
9-16.
- J. E. JANSEN. Het Volksleven te Turnhout, Deel I. Turnhoutsch Volkskalender. 67-110.
134-171.
- I. VAN BEUGEM. Pater L. Tacymans S. J. (Geïll.) 119-133.
- P. L. DUPONT. Documenten over de oude Valke-rij te Arendonk. 172-176.
- J. E. JANSEN. Bibliographie der Antwerpsche Kempen. Deel II. 1-52.
- J. E. JANSEN. In Memoriam. Dr L. J. Goffin. bl. 53-54.
— Napoleon Daems. bl. 54-60. — Karel Boom. bl. 60-64.
- DOCUMENTATIE : 1663, Glasraam met wapenschild der stad en gift aan de Paters Minderbroeders te Turnhout. Bl. 48-49. — Rechtspleging in het land van Turnhout. Bl. 49-52. — Testamente van Anna ende Margareta Diercx Jansdochteren van Castel, Beghynkens op den Begijnhove alhier. Turnhout 4 Januari 1668. Bl. 111-114. — Rechterlijke taal in de 2^e helft der XVIII^e eeuw. Bl. 177.

KEMPISCH BOEKENNIEUWS : J. E. Jansen. Bibliographie der Antwerpsche Kempen. — J. Goris. Het Vizirgat. — D^r P. C. Boeren. Sint Willibrord, Apostel van Brabant. — G. H. Verbist. C. J. Saint Willibrord. — D^r M. A. Erens, O. Prem: Bij het eeuwfeest: Sint Willibrord, apostel der Nederlanden. — J. Nuyts. Het domineeren der Turnhoutsche kantwerksters. — J. Nuyts. De eerste tien jaren van ons parochiaal bestaan. 1928-1938. — Dries Lodewycks. Meester Donck. — D^r E. De Goeyse. De Brabantsche Omwenteling. — J. Lauwerijs. De Hertogen van Hoogstraten, II, Maximiliaan Frederik Ernest, vorst van Salm-Salm, tweede Hertog van Hoogstraten. Bl. 179.

AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM. 55, 179.

BLADWIJZER 180-181.

Iconographie. = Steendrukken van Van de Vyvere-Pelyt, Brugge. — Etsen van Verstylen (19^e eeuw). — L'Art monumental religieux en Belgique. Province d'Anvers. — Landkaarten. — Monument van den Boerenkrijg.

Zie verder d. I, o. c. nrs 88, 133, 145, 146, 155, 158, 160; 163, 197, 227, 241, 242, 243, 247, 354, 376, 379, 380, 387, 429, 439, 447, 452, 458, 474, 476, 486, 489, 490, 492, 553, 671, 689, 695, 697, 706, 707, 722, 725, 736, 770, 772, 779, 780, 787, 837, 843, 895, 896, 903, 927, 930 bis, 949, 972 bis 1005, 1012, 1017, 1078, 1110, 1132, 1134, 1191, 1199, 1220, 1223, 1308, 1310, 1449, 1504, 1684, 1691, 1705, 1719, 1734, 1752, 1755, 1764, 1802, 1852, 1853, 1868, 1878, 1882, 1886, 1979, 1986, 2005, 2007, 2292, 2298, 2302, 2303, 2309, 2311, 2363, 2371, 2398, 2414, 2425, 2449, 2454, 2459, 2461, 2465, 2476, 2511, 2529, 2572, 2589, 2632, 2646, 2650, 2651, 2673, 2682, 2699, 2751, 2766,

HERENTHOUT.

3228. AHEB., I, bl. 232 ; XXVIII, 1900, bl. 331 ; XXXI, 1905, bl. 199-257.
3229. Archief Baron van Reynegom de Buzet = Kasteel Herenthout.
3230. Beelaerts van Blokland F. Het geslacht Sandelijn ; in : Maandblad « de Nederlandsche Leeuw » 1903.
- 3230 bis Boerenkrijg = Gebruers. Eenige aantekeningen, I, bl. 165 ; II, bl. 68.
3231. Cornelissen J. Volkshumor, d. I, bl. 241-242.
3232. Cijnsboek van Catharina Sandelijns te Herenthout. 17^e eeuw. = Staatsarchief Antwerpen, nr 14.
3233. De Raadt. Sobriquets, bl. 164, 359, 542.
3234. De Ram. Synopsis, bl. 279.
3235. Donnet F. Notice sur Herenthout ; in : ARAB., LV, 1903, bl. 359-531. Geïl.
3236. Id. Kunstvoorwerpen kerk = Inventaris kunstvoorwerpen Pr. A., 2^e afl. bl. 28-33. Geïl.
3237. Extract uyt de verbaelen gehouden voor commissarissen van den Souvereijnen Raede van Brabant tusschen Heer Bonaventura van Amelsvoort pastoor van Heren-

- thout ende den Heere ende Wethouderen van Herenthout (1733) : in - 4.
3238. Goetschalckx P. J. Bijdragen, 1902, bl. 20-23, 127-128, 181, 388 ; 1903, bl. 108 ; 1904, bl. 165-178, 185 ; 1911, bl. 404.
3239. Grafschriften Pr. A., 1859, 45^e afl.
3240. Guicciardyn. Beschrijving, bl. 218.
3241. Helsen J. De dorpskeuren van Herenthout ; in : Bijdragen, XXIV, 1933, 41-55.
3242. Heylen. Hist. Verh. Kempen, bl. 169.
3243. Inventaire archives Cour féodale Brabant, d. I, bl. 20, 87 ; d. II, bl. 23, 63, 65, 68, 147, 163, 244, 280, 281, 320, 326.
3244. Inventaire archives chambres des comptes, d. V, bl. 275-276.
3245. James Weale. Catalogue des objets d'art religieux exposés à Malines, 1864 ; bl. 68, 70 124, 126, 137, 179, 188. Kunstvoorwerpen. B^o v. Reynegom de Buzet.
3246. Jansen J. E. Het arrondissement Turnhout, bl. 46.
3247. Laenen J. Introduction hist. par. Malines, bl. 431.
3248. Lauwerys J. Volksdevoties, bl. 79-84.
3249. Le Roy J. Notitia Marchionatus, bl. 290. Geïl.
3250. Id. Het groot wereldlijk Tooneel van Brabant, III^e boek, bl. 66. (Herlaar).
3251. Maho. Belg. Mar., bl. 228.
3252. Mirœus. Op. diplom., d. III, bl. 379.
3253. Reynegom = de Stein d'Altenstein. Ann. Nobl. Belg. 1849, 192-195 — de Herckenrode — Goethals.
3254. Schoutens St. Maria's Antwerpen, bl. 96.
3255. Standregelen der Kempische Biemaatschappij gevestigd te Herenthout. Herenthals, Broux-Heylen, (1895). in - 16.
3256. Van Gorp Dr J. Hertogelijke cijnsen te Herenthout en te Wiekevorst ; in : Bijdragen, 1930, bl. 81-85.
De parochie hing af van het St. Gummaduskapittel van Lier. Zie : Lier. — Heeren : de Herlaar, Brimeu, van Goubergen, de Neve, Quaribbe, van der Linden, Sandelin, van Voorspoel, van Reynegom.
Iconographie : Kasteel, — Schilderijen Boyermans. —

Oorlogsgeld 1914. Ook Cabinet des estampes. L. Hisette, bl. 171. (Kasteel).

Zie verder : o. c. d. I, De Scyn, Jourdain et van Stalle, Van der Maelen, van Rooy, Kreglinger, — alsook de nummers 474, 494, 553, 674, 702, 743, 927, 1040, 2363, 2488, 2589, 2590, 2673, 2674, 2700, 2767.

KASTERLEE.

3257. Avontroodt C. J. Opdelvingen in de Kempen ; in : Belgisch Museum, d. V, 1841, bl. 60-70.
3258. Beeld van O. L. Vrouw ; in : Schoutens. Maria's Antwerpen, bl. 69.
3259. Cornelissen J. Volkshumor ; d. I, 247-249.
3260. Costumen des Dorps van Casterle over Venne ; in : Christyn. Brabantsch recht, d. I, bl. 743.
3261. Cuypers Pr. Note sur une fouille, faite durant le mois d'Août 1844 à Casterlé ; in ARAB., d. II, 18-14, bl. 169-172. Geïl.
3262. De Ceuster J. De veldkapellekens der parochie Kasterlee. [1934] HS.
3263. De Longé. Coutumes ; d. VII, bl. 120-193:
3264. De Raadt. Sobriquets ; bl. 7, 73, 546, 549.
3265. Id. De heerlijkheden van het Land van Mechelen. Nor-derwijk en zijn Heeren (W. v. Liere). bl. 14, 19, 21, 24, 25, 27, 28.
3266. De Ram. Synopsis, bl. 273.
3267. Donnet Fr. Kunstvoorwerpen kerk ; in : Inventaris Kunstvoorwerpen Pr. A., 2^e afl. bl. 126-133 Geïl:
3268. Galesloot L. Un procès de sorcellerie au village de Casterlé, 1565-1571 ; in : Messenger des sciences historiques, 1869, bl. 342.
3269. Goetschalckx P. J. Bijdragen, 1908, bl. 14 ; 1910, bl. 302 ; 1912, bl. 291.
3270. Grafschriften Pr. A., bl. 113-115.
3271. Gramaye. Antiquitates helg. ; c. VI, bl. 31.
3272. Lamy H. L'abbaye de Tongerlo, bl. 5, 57. 137. 186, 217.
3273. Le Roy J. Notitia Marchionatus, bl. 249.

3274. J. d. C. O. L. Vrouw van Rielen. Legende ; in : Tongerlo's Tijdschrift, Augustus-Sept. 1928.
3275. Jansen J. E. Het arrondissement Turnhout, bl. 49.
3276. Id. De Kloveniersgilde van den H. Antonius te Casterle ; in : Taxandria, X, 1913, bl. 97-116.
3277. Id. Mgr. Th. L. Heylen, évêque de Namur. Son action et ses lettres pendant la guerre de 1914-1918. Namur. A. Wesmael-Charlier ; 1919 : in-8. Geïl.
3278. Id. Mgr. Th. L. Heylen, évêque de Namur. Son action sociale et religieuse pendant vingt cinq ans d'épiscopat. Namur, Wesmael-Charlier, 1924 ; in-8. Geïl.
3279. Laenen J. Introduction hist. par. Malines, bl. 13, 27, 364.
3280. Mierts Mgr. = Gedenkbladen der plechtige inhaling te Casterlé van den Z. E. H. L. Mierts als doktor in godgeleerdheid op 8 Juli 1890. Turnhout J. Splichal, 1890 ; in-8. — J. E. Jansen. In Memoriam Mgr. Mierts ; in : Taxandria 1933
3281. Oud beeldje Kasterlee = F. Donnet. La statuette de Casterlé ; in : Taxandria 1903-1904, bl. 213-233. Geïl. — Id. Note complémentaire sur la statuette de Casterlé ; in : Taxandria, 1912, bl. 161-168. Zie daar ook Bibliographie. De Ram. Note sur une statuette antique trouvée à Casterlé. Brux., M. Hayen, 1844 ; in : 8. Geïl. — Id. Eclaircissements au sujet de la statuette de Casterlé ; in : Bul. Ac. roy de Bruxelles, t. XII, nr. 4. — Notice sur une statuette trouvée à Casterlé. Bruges, van de Casteele-Werbrouck, 1846 ; in-8. Geïl.
3282. Pouillé 1567-1569 ; in : AHEB. XXVIII, 1900, bl. 326.
3283. Reydam's A. Het Hof Ter Loo te Casterlé ; in : Taxandria, 1907, bl. 85-92.
3284. Schobbens J. Promenades Pr. Anvers. Casterlé I, d. II, bl. 236-241.
3285. Schoutens. Maria's Antwerpen, bl. 69.
3286. Splichal J. Het vaandel, de zilveren platen en schilden van St. Barbaragilde te Casterlé, in : Taxandria, 1908, bl. 167-169.
3287. Stroobant L. Les nécropoles à incinération de Casterlé in : Bull. ARAB., 1920, bl. 69-100.

3288. Van Gorp Jan en Alb. Gids voor Kasterlee. Geschiedenis, Wandelingen, Legenden, Folklore. Turnhout, van Mierlo-Proost, z. d. ; in-12.
3289. Id. De oudste Leenhoven van Kasterlee ; in Taxandria, 1938, bl. 4-16, 200-213.
3290. Id. Kasterlee ; in : Herentals, II, 1935, 21-27. Geïl.
3291. Van Gorp J. Dr. Terechtiwijzingen bij de gedrukte costumen des dorps van Casterlé over Venne ; in : Bijdragen, XXII, 1931, bl. 11-15.
3292. Id. De Toponiemen van Casterlee in de XV^e eeuw ; in : Bijdragen, XX, 1929, bl. 36-46.
3293. Id. De Aartibrief van Terloo ; in : Bijdragen, XVIII, 1927, bl. 436-448.
3294. Id. Het Keurboc van Casterlee ; in : Bijdragen, XVIII, 1927, 182-196.
3295. Van Gorp J. s. j. De heilige Willibrord. Korte Levensschets van Casterlé, Gebr. Molenberghs, 1912 ; in-16.
Lees verder over den H. Willibrordus : Verbist G. H. Saint Willibrord. Paris, Desclée De Brouwer, 1939 ; in-8. — Erens Dr M. A. Sint Willibrord. Tongerlo, St. Norb. druk., 1939 ; in-4. — Boeren Dr P. C. Sint Willibrord. Tilburg, H Bergmans, 1939 ; in-8.
3296. Zoemans (Summius). R. = AHEB., XXIX, 1901, bl. 131.
Heeren : Rotselaer, Van Liere, Van Isschot, Sterck, vander Gracht de Rommerswael, de Limpens.
Iconographie : Portretten Mgr. Heylen = Tongerlo — Namen. — Vouwblaadje. — Watermolen.
Zie verder o. c. d. I, Jourdain et van Stalle, De Seyn, Van der Maelen, van Rooy, Kreglinger — alsook de nummers 274, 281, 290, 297, 304, 305, 354, 376, 518, 565, 697, 726, 772, 779, 780, 805, 806, 837, 850, 889, 903, 906, 1220, 1621, 1771, 2363, 2484, 2589, 2673, 2703.

LICHTAART.

3297. Avontroodt S. J. Opdelvingen in de Kempen, in : Belgisch Museum, d. V, 1841, bl. 60-70.

3298. Boerenkrijg = Gebruers. Eenige aantekeningen, bl. 90.
- 3298^{bis} Cornelissen F. Volkshumor, I, bl. 249.
3299. De Ram. Synopsis, bl. 280.
3300. Donnet F. Inventaris kunstvoorwerpen kerk ; in : Inventaire Pr. A. VI, 1912, 850-863. Geil. VIII, 1922, bl. 1262-1265. Geil.
3301. Ernalsteen J. De Bie ; in Oudh. en K. 1924. — De Vlaamsche School, 1885, bl. 20.
3302. Genard P. Catalogue du Musée des Antiquités du Steen : Anvers, 1894 ; bl. 241. (Zegel).
- 3303 Gendens M. = Revue de l'ordre de Prémontré et de ses missions. Sept. 1913. bl. 233-238. — L. Goovaerts. Ecrivains O. P., bl. 306.
3304. Goetschalckx P. J. Bijdragen, 1903, bl. 552. (Tienden). — 1904, bl. 256-258. (Pastoors).
3305. Grafschriften Pr. A. : 45^e afl. 1859, bl. 151-152.
3306. Helsen J. Het Bijengild van den H. Antonius te Lichtaart ; in : Kunst en Oudh. van Herentals, I, 1934, bl. 25.
3307. Heuvelmans P. De twee reizigers, bl. 99. (Geschiedenis).
3308. Korte uitleg der geschilderde glasramen in de kerk te Lichtaert. Mechelen, E. en I. van Moer, z. d. ; in 16.
3309. Laenen J. Introd. hist. par., bl. 13.
3310. Lamy H. L'abbaye de Tongerlo, bl. 185, 217, 230, 337, 373, 390.
3311. Lauwerijs J. Volksdevoties, bl. 89-91. Geil.
3312. Maho O. L. Vr. van 't Zand, (Belg. Mar.) bl. 288. Geil.
3313. Prims Fl. De steen van den Hukkelberg te Lichtaart ; in : Antwerpiensia, 1928, nr 51.
3314. Regelen ende aflaten des broederschaps van het allerheiligste Sacrament binnen Lichtaert. Antw., van Soest, z. d. in-16.
3315. Reglement op d'administratie van de kerkke, capelle ende H. Geestgoederen binnen de dorpen van Vorselaer ende Lichtaert ; in : Placcaeten, d. V, bl. 77.
3316. Schobbens F. Promenades ; d. II, bl. 233.

3317. Schoutens. Maria's Antwerpen, bl. 97.
3318. Van Gorp D^r J. Hertogelijke cijnsen te Lichtaart in de XV^e eeuw in : Bijdragen, 1930, bl. 77-81.
3319. Wekelijks Nieuws uyt Loven, 1775, d. V, bl. 163-164.
Zie ook de geschiedenis van St. Gommaruskapittel te Lier aan wie het patronaat en de tienden der kerk toebehoorde. Heeren : Rotselaer, Van de Werve, Proost, de Pret.
Zie verder o. c. d. I, Jourdain et van Stalle, De Seyn, van der Maelen, van Rooy, Kreglinger — alsook de nummers 267, 278, 281, 290, 305, 354, 403, 498^a, 791, 927, 1220, 1449, 2529, 2589, 2673.

LILLE.

3320. AHEB., XXVIII, 1900, bl. 333, 340. (Pouillé).
3321. Brouwers D. et Terme G. Catalogue descriptif des anciennes gildes — corporations. Exposition Liège 1900 ; bl. 79-80. (St Antoniusgilde).
3322. Cornelissen J. Volkshumor I, bl. 250.
3323. De Raadt. Sobriquets, bl. 378, 412, 546, 551.
3324. De Ram. Synopsis, bl. 280.
3325. Donnet F. Kunstvoorwerpen kerk ; in : Inventaris Kunstvoorwerpen Pr. A., VI, 1912, bl. 888-899. Geil.
3326. Goetschalckx P. J. Bijdragen, VII, 1908, 173, 457.
3327. Graftschriften Pr. A., 154^e afl. 1904.
3328. Inventaire cour féodale, II, bl. 147.
3329. Jansen J. E. De cijnsen van het land van Turnhout
3330. Lauwerijs J. Volksdevoties, bl. 92-93. Geil.
3331. Le Roy. Notitia marchionatus, bl. 420.
3332. Maho. Belg. Mar., bl. 312. Geil.
3333. Neece J. = Goetschalckx. Gesch. v. Grobbendonk, II, bl. 422.
3334. Sauvegarde 1708 ; in : Kempisch Museum, 1891, bl. 99, 199.
3335. Schoutens. Maria's Anwerpen, bl. 106.
1900, bl. 335. (Pouillé).
B. Van Echelpoel ter gelegentheid van zijn eerste onbloedige offerande te Lile. Antw., Ancelle, 1827 ; in-8.
3337. van Gorp D^r J. Plaatsnamen te Lille in 1368 en 1410 ;

in : Mededeelingen Vl. Toponomie Ver. Leuven, X, 1934, bl. 25-31.

3338. Verslag van Turnhout, 1859, bl. 50. (Verpanding).
Zie verder o. c. d. I, Jourdain et van Stalle, De Seyn, van der Maelen, van Rooy, Kreglinger — en de nummers 354, 376, 389, 539, 903, 927, 2633.

NOORDERWIJK.

3339. Acta SS., III, bl. 477.

3340. AHEB. V, 1868, bl. 460-462. (Personaal) ; XXVIII, 1900, bl. 335. (Pouillé).

3341. Butkens. Trophées de Brabant I, bl. 488.

3342. Cornelissen J. Volkshumor, I, bl. 256.

3343. Daems S. O. L. V. op het Zand onder Noorderwijk:
Lier, L. Taeymans-Nezy, 1883 ; in-12.

3344. Daems S. = D^r J. Nolet De Brouwere van Steenland.
Servatius Daems en diens letterkundige werken ; in : De Wachter, 1880. — L. Scharpé ; in : Revue bibliogr. belge, October 1893, en XV, n^o 10. — G. Segers. Pater Daems, een levensbeeld ; in : Vlaamsche Kunstbode, jan. en feb. 1904. — W. van Spilbeek. Levensschets : in : Jaarboek v. d. Kon. Vl. Acad. 1904: — W. van Neylen. Kanunnik Daems. Zijne werken beschouwd als spiegel van zijn karakter. Lier, Taymans, 1905 ; in-8. — A. Fierens. Kanunnik Servaas Daems ; in : Dietsche Warande en Belfort, 1904, bl. 160-173. — D^r R. Sterkens. Brieven aan Servaas Daems. Tongerlo, S. Norb. druk., z. d. in-8, — D^r R. Sterkens. Servaas Daems en zijn letterkundige werken. Uitg. van het Tijdschrift «Herentals» 1935 ; in-8. Geil. — G. Segers. «In Memoriam». Hoogstraten, Haseldonckx, 1923. — W. + Servaes (Domien) Daems ; in Het H. Misoffer. Tongerlo, September 1903. — L. Goovaerts. Ecrivains O. P., bl. 156-158. — Coopman-Scharpé. Gesch. der Vl. Letterkunde, bl. 249, 331.

3345. De Raadt J. Th. Sceaux Armoriés, d. III, bl. 50.

3346. Id. De heerlijkheden van het land van Mechelen. Noorderwijk en zijn heeren. Turnhout, J. Splichal, 1892 ; in-8. Geil.

3347. De Ram. Synopsis, bl. 281.
3348. Donnet F. Kunstvoorwerpen kerk ; in : Inventaris Kunstvoorwerpen, 2^e afl. bl. 6-7 ; 6^e afl. bl. 960.
3349. Gedenk- Graftschriften Pr A., 154^e afl. bl. 183-197. Geïl.
3350. Goetschalckx. Bijdragen, 1910, bl. 303, 318.
3351. Heylen A. = Biographie Nationale, 1886-1887.
3352. Heylen A. Archiviste de Tongerlo ; in : Revue de l'ordre de Prém. et de ses missions, 1914, bl. 8-20. — L. Goovaerts. Ecrivains O. P., III, 2, bl. 91.
3353. Heylen P. J. = Biographie nationale, IX, 1886-1887, bl. 352.
3354. Helsen D^r J. Plaats- en persoonsnamen vooral te Noorderwijk in 1394 ; in : Bijdragen, XXIII, 1932, bl. 1-16.
3355. Laat- en Leenhof. Cynsregisters. (Staatsarchief Antwerpen).
3356. Laenen J. Introduction hist. par., bl. 76, 364, 367.
3357. Lauwerijs J. Volksdevoties, bl. 96-98.
3358. Le Roy J. Notitia Marchionatus, bl. 279. Geïl.
3359. Id. Groot wereldlijk tooneel van Brabant, III^e b., bl. 70. Geïl.
3360. Liedeken 1790 ; in : De Meerhoutenaer, 1863, n^o 28.
3361. Maho. Belg. Mar. bl. 410 (Zandkapel). Geïl.
3362. Mirceus. Op. dipl., I, bl. 49, 344.
3363. Schoutens. Maria's Antwerpen, bl. 128.
3364. Serrure. Cartularium van St. Bavo te Gent.
3365. Van Lokeren A. Histoire de l'abbaye de St. Bavon à Gand. Gand, L. Hebbelynck, 1855 ; in-4.
3366. Van Rooy K. Geschiedenis van het wonderdadig Mariabeeld der Zandkapel te Noorderwijk. Averbode, Abdij, 1901 ; in-8. Geïl.
3367. Van Spilbeek W. De Abdij van Tongerlo, bl. 173.
3368. Vervliet J. B. De heerlijkheid Noorderwijk. Een woord geschiedenis ; in : Ons Volksleven, V, 1893, bl. 11-13. Geïl.
- Heeren : Lyere, de Plaines, de Busleiden, de Mesemacre, 't Serclaes. Cf. Nobiliaires.
- Iconographie. Oud Kasteel. — Oorlogsgeld 1914.

Zie verder o. c. d. I, Jourdain et van Stalle, De Seyn, van der Maelen, van Rooy, Kreglinger — en de nummers 159, 272, 274, 284, 474, 538, 697, 743, 772, 927, 1220, 1621, 1844, 2591, 2673, 2674.

OOLEN.

- 3369. AHEB., XXVIII, 1900, bl. 335. (Pouillé:)
- 3370. Auctor. De boeren van Oolen. Antw. L: Opdebeeck, z. d.; in-8.
- 3371. Boeren van Oolen. Blijspel in 3 bedrijven. Antw., L. Janssens, 1882 ; in-12.
- 3372. Butkens. Trophées de Brab., d. I. bl. 340-341. Geïl.
- 3373. Cornelissen J. Spotzagsels. De grappen van de boeren van Oolen ; in : Ons Volksleven, I, 1889, bl. 61, 72 ; II, 1890, bl. 54-55 ; III, 1891, bl. 113-114.
- 3374. Id. Volkshumor, d. I, bl. 258-283.
- 3375. Daems S: Levensschets van Frans Willems. Lier, Van In en C^{ie} 1899 ; in-8. 2^e uitg.
- 3376. De Raadt. Sobriquets, 7, 44, 103, 409, 418, 546, 551.
- 3377. Donnet F. Kunstvoorwerpen kerk ; in : Invent. kunst Pr. Antw. 2^e afl. bl. 8. Geïl.
- 3378. Ernalsteen J. Norbertus Verboven ; in Oudh. en K. XI, 1920, 97-109.
- 3379. Gedenk — Grafschriften Pr. A. 154^e afl. bl. 167-172. Geïl.
- 3380. Goetschalckx P. J. Bijdragen, 1908, bl. 12, 18, 270.
- 3381. Graafschap Oolen ; in Butkens. Trophées, d. III, bl. 340-341.
- 3382. Heylen A. Hist. Verh. K., bl. 173. (Haardsteden).
- 3383. Inventaris Kunstvoorwerpen Pr. A., IX, 1926, bl. 1476-1477. Geïl. (Achter-Oolen) bl. 1556-1559. (Steinen Hoeve)
- 3384. Jansen J. E. Westerloo en de Prinselijke familie de Merode, in : Taxandria, 1937.
- 3385. Lamy H. L'abbaye de Tongerlo. Inhoudstafel, bl. 442.
- 3386. Lauwerijs Mgr. = La vie diocésaine, X, 1921, bl. 132-133. — J. E. Jansen. In Memoriam ; in : Taxandria, 1921, bl. 34.
- 3387. Lauwerijs J. Volksdevoties, bl. 99-103. Geïl.

3388. Id. De predikstoel van Oolen ; in Mededeelingen Herenthals. I, 1934, bl. 75.
3389. Id. Het Bijengild van S. Ambrosius te Oolen, in : Mededeelingen Herenthals, II, 1935, bl. 43.
3390. Id. Veldkapellekens in de Kempen. Oolen, in : Oudh. en K., 1934, afl. 4
3391. Id. Oolensche Bijdragen. I. Brecht, L. Braeckmans, 1938, in-8. Geil.
3392. Le Roy J. Notitia March. S. R. I., bl. 325.
3393. Maho. Belg. Mar., bl. 416.
3394. Michel de Ghelderode. L'histoire comique de Keizer Karel telle que la perpétuerent jusqu' à nos jours les gens de Brabant et de Flandre. Bruxelles, Renaissance d'Occident, 1923 ; in-8.
3395. Oolen, capitale du Radium, in : Belgique maritime, coloniale et économique, 26 août 1923, n° 34, col. 733-739.
3396. Oolen in 1790 ; in : De Ridder. Historische Mengelingen, bl. 1-8.
3397. Oolen geschonken aan Utrecht ; in : Tongerlo's oorsprong, bl. 13.
3398. Remtbaan V. Pitje van Oolen bij Keizer Karel naar oude volkssagen. Tongerlo, S. Norb. druk. 1930 ; in-8. (Tooneel).
3399. Toren van Oolen 1763 ; in : Kempisch Museum, 1891, bl. 197.
3400. Soeten P. M. Oolensche gedenkschriften.
3401. Stroobant L. Découvertes d'urnes cinéraires à Oolen ; in : Taxandria, 1909, bl. 84-89.
3402. Van Heurck E. Drapelets de pelérinage, bl. 1.
3403. Van Spilbeeck W. De abdij van Tongerlo, bl. 112.
3404. Verbist. Geschiedenis van Oolen. (H. S.)
Oolen behoorde aan het Markiezaat van Westerloo en geestelijk aan de Abdij van Tongerlo. Zie : Westerloo en Tongerlo.
Zie verder o. c. d. I, Jourdain et van Stalle, De Seyn, van der Maelen, Van Rooy, Kreglinger — en de nummers 275, 287, 298, 327, 348, 476, 703, 772, 903, 927, 2020, 2049, 2063, 2363, 2591.

POEDERLEE.

3405. Baron van Poederlé (E. J. Ch. G. d'Olmén) = Biographie nationale, XVII, 1903, bl. 844-847.
3406. Butkens. Trophées de Brabant, suppl. d. II, bl. 63, 188.
3407. Caeymaex P. F. Ter eerste onbloedige offerande v. d. E. H. Petrus Franciscus Caeymaex de Poederlé. Antw., J. B. Heirstraten (1824) ; in-8.
3408. Cornelissen. Volkshumor, I, bl. 283.
3409. De Ram. Synopsis, bl. 282.
3410. Donnet F. Kunstvoorwerpen Kerk ; in : Inventaris Kunstvoorwerpen, 2^e afl. bl. 108-126. Geïl.
3411. Goetschalckx P. J. Bijdragen, VII, 1908, bl. 19, 20, 494.
3412. Grafschriften Pr. A., 155^e en 156^e afl., 1905.
3413. Inventaire cour féodale, I, bl. 21, 175, 327, 340, 357 ; II, bl. 183, 245.
3414. Jansen J. E. De oude kunst in de Kempen, I, bl. 34. Geïl.
3415. Jurisprudentia heroica, bl. 313.
3416. Lauwerijs J. Volksdevoties, bl. 104-105.
3417. Le Roy J. Notitia March., bl. 297: Geïl.
3418. Id. Le grand théâtre sacré du duché de Brab. II, 1^{re} p., bl. 210.
3419. Sacrament (H.) in de Hegge. = A. Wichmans. Brabantia Mariana, bl. 490-494. — A. Wichmans. Historie van het Hoogweerdigh Miraculeus Sacrament in de Hegge tot Poederlé. 't Antwerpen, J. F. van Soest, (1751) ; in-12. — De Ridder. Hist. mengelingen over de Kempen, bl. 45-57. — (Van de Weyer). Historie van het hoogweerdig miraculeus en heilig sacrament in de Hegge te Poederlé. Antwerpen, C. H. De Vos, 1792 ; in-2. — (J. Hendrickx. Historie van het Hoogwaardig Sacrament in de Hegge te Poederlee. Herenthals, L. Bongaerts-Verbeeck, 1912 ; in-12. — Schoutens St. Geschiedenis van den Eeredienst van het H. Sacr. des Altaars in België. Antwerpen, 1902 ; in-8. bl. 217. — J. Grietens. Het wonder van de Hegge. Antw., Lectura, 1921 ; in-8. — H. Sacrament van

- Mirakel ; in : H. Misoffer, Tongerlo, 1900, bl. 198. —
Goetschalckx P. J. Bijdragen, XI, 1912, bl. 15-25.
3420. Wekelijks Nicuws uyt Loven, 1777, IX, bl. 249-251.
Heeren : Brimcu, van Vriesele, Snoy, Steenhuys, Le
Clercq dit d'Olmen. Cf. verscheide Nobiliaires.
Iconographie : Schilderijen H. Sacrament = Kapel Poc-
derlee en Kerk Herentals.
Zie verder o. c. d. I, Jourdain et van Stalle, De Seyn, van
der Maelen, van Rooy, Kreglinger, en de nummers 163,
354, 389, 439, 927, 1821, 1828, 1853, 2591, 2597, 2673,
2720.

TIELEN.

3421. AHEB., III, 1866, bl. 164-166. (Kapellanie). — XXVIII
1900, bl. 340. (Pouillé).
3422. Butkens. Trophées de Brabant, d. II, bl. 141, 144 (van
Duffel) ; bl. 247 (van Ranst).
3423. Cornelissen J. Volkshumor, I, bl. 288.
3424. De Abdij van Averbode, bl. 149.
3425. De Cantillon. Vermakelijkheden van Brabant, d. III,
3426. De Molder Th. Doopvonten van Oostmalle en Tielon ;
in : Taxandria, 1936.
3427. De Ram. Synopsis, bl. 82.
3428. Donnet F. Kuntvoorwerpen Kerk ; in Inventaris
Kunstv. Pr. Antw., 2^e afl., bl. 108-126. Geil.
3429. Geslachtboom van Leefdaal = Koninklijke Biblio-
theek Brussel. HS. II, n^o 3568 en 5742.
3430. Graf- en Gedenkschriften Pr. A., 155^e en 156^e afl.
1905.
3431. Harou A. Thielen. Géographie locale ; in : Bull. soc.
roy. b. géogr., d. XVIII, 1894, bl. 138-152.
3432. Heuvelmans P. De twee reizigers, bl. 100-101.
3433. Inventaire cour féodale, II, bl. 51, 184.
3434. James Weale W. H. Tombc plate en cuivre ; in : Mes-
sager des sc. hist. d. XXVIII, 1860.
3435. Jansen J. E. Het arrondissement Turnhout, bl. 49.
3436. Lauwerijs J. Volksdevoties, bl. 106-108.
3437. Le Roy. Notitia Marchionatus, bl. 283. Geil.

3438. Id. Het groot wereldlijk tooneel. Brab., Boek III, bl. 46.
3439. Id. Le grand théâtre sacré du duché de Brab. II, 1^{re} p., bl. 208.
3440. Leen- en cijsboeken van Tienen = Staatsarchief Antwerpen.
3441. Maho. Belg. mariale. bl. 497. Geil. (O. L. Vr. van Bijstand).
3442. Peeters Flor. = Ad splendorem cultus divini, 1934, n^o 1, September.
3443. Reydam's A. Thielen Hof en zijn Heeren ; in : Taxandria, 1912, bl. 214-238. Geil.
3444. Schouten's. Maria's Antw., bl. 150.
3445. Slag der Tienenheide. cf. Turnhout.
3446. van Gorp J. D^r en Prims Fl. Toponiemen van Tienen ; in : Bijdragen, XXII, 1931, bl. 61-79.
- Heeren : Rans, van Duffel, de Varick, de Jongh, van der Gracht, van Leefdael, van Baecxen.
- Iconographie : Prætorium de Tienen (Kasteel). — Watermolen.
- Zie verder o. c. d. I, Jourdain et van Stalle, De Seyn, van der Maelen, van Rooy, Kreglinger — en de nummers 268, 279, 354, 474, 568, 903, 927, 1220, 2363, 2432, 2590, 2643, 2673, 2674, 2728.

VORSSELAAR.

3447. Aanteekeningen over den oorsprong en de stichting der christelijke scholen van den H. Jozef Calasanz. Congregatie van Vosselaar. 1820-1907. Meerhout, J. Le Bon, 1908 ; in-8. Geil.
3448. AHEB., II, 1865, 18-20 ; IX, 36 ; XI, 1874 ; 173-175 (kerk aan Kamerijk — St. Pieterskapellani). XX, 1886, bl. 76. (Pastoor W. Exelmans).
3449. Anthonis J. B. = Rapédius de Berg, II, bl. 44.
3450. Blockhuys J. = Bibliographie nat., I, bl. 105-106.
3451. Bogaerts. Pater Donche S. J. stichter der zusters der scholen te Vosselaar. Turnhout, 1891 ; in-8.
3452. Butkens. Trophées de Brab., I, 353.

3453. Christene Vrouwenbond gesticht te Vosselaar. Herenthals, L. Bongaerts-Verbeeck, z. d. ; in-24.
3454. Clemen P. Belgische kunstdenkmäler. Munchen, 1923, d. II, bl. 86-88. Geil.
3455. d'Arenberg = de Herckenrode. Nobiliaire, III, bl. 1227.
3456. De Ras J. Historische aantekeningen over de heeren en het land van Rotselaer. Leuven, Peeters, 1907 ; bl. 9, 28, 32.
3457. Donnet F. Kunstvoorwerpen kerk ; in : Inventaris Kunstv. Pr. A., 2^e afl. bl. 2-5, Geil.
3458. Id. Sceaux des familles anversoises aux XIV^e et XV^e siècles : I. van de Werve.
3459. Eggenstein H. Vosselaer ; in : Toerisme, 1 Sept. 1939.
3460. Ganshof. Etude sur les ministeriales en Flandre et en Lotharingie, Bruxelles, 1926.
3461. Goetschalckx P. J. Bijdragen, 1902, bl. 233-244 ; 1909, bl. 426 ; 1923, bl. 263-279. (Stichtingen — Naamafleiding — Familiën van de Werve en van Ussel).
3462. Id. Geschiedenis van Grobbendonck.
3463. Grabschriften Pr. A. 157^e afl. 1905.
3464. Inventaires de la cour féodale, I, bl. 361 ; II, bl. 184, 397.
3465. J. E. Jansen. Het arrondissement Turnhout, bl. 48. Geil.
3466. Id. Graaf van de Werve ; in : Taxandria, 1911, bl. 114.
3467. Kempisch Museum, 1891, bl. 122 (Praaggraf J. van Rotselaer).
3468. Laenen J. Introduction hist. par., bl. 67, 359, 435.
3469. Laermans J. De kapel van Sassenhout ; in : Nieuws en Advertentieblad van Herenthals, 27 Sept. 1913.
3470. Lauwerijs. Volksdevoties, bl. 109-112.
3471. Le Roy J. Groot wereldlijk tooneel van Brabant, III boek, bl. 72. Geil.
3472. Le Roy J. Notitia Marchionatus, bl. 326. Geil.
3473. Leysen J. Oude geplogenheden. Sagen en Legendes ; in : Taxandria 1929, bl. 47-63.
3474. Miræus. Op. dipl. I, bl. 11.
3475. Prims Fl. De Toponiemen van Vosselaer in de XIV^e.

- XV^e eeuw, in : Bijdragen, d. XIX, 1928, bl. 385-416.
3476. Reglement op d'administratie, beleyden, ontfanghen der cheynsen, het doen van vacatien etc. voor den dorpe van Vorsselaer op 't Sant. Brussel, P. Vleurgaert, 1691 ; in-4.
3477. Reglement op d'administratie van de kercke, capelle ende H. Geestgoederen binnen de dorpen van Vorselaer ende Lichtaert 1709 ; in : Placcaten ende ordonnantiën, d. V, bl. 77.
3478. Schobbens. Promenades, d. II, bl. 176-178.
3479. Stroobant L. Note sur une insigne de cohorte romaine trouvée à Vorsselaer ; in : Bul. ARAB., 1907, bl. 104-107. Geïl.
3480. Van de Werve = Stein d'Altenstein. Annuaire, 1850, bl. 201-209. — Id. 1872, bl. 269-316. — Id. 1913, bl. 380. — Id. 1899, bl. 2607 en vlg. — Goethals. De Herckenrode. Dictionnaires Nobl.
3481. Van Olmen A. De keuren van Vorsselaer ; in : Taxandria, 1910, bl. 35-49.
3482. Id. Geschiedkundige aantekeningen over het dorp en zijn heeren in : Taxandria, 1929. Geïl.
3483. Id. Twee straatbrieven ; in : Oudh. en K. 1910, bl. 1-6.
3484. Id. Aantekeningen over Vorsselaer ; in : Oudh. en K. 1900, bl. 30.
3485. Id. De Fransche omwenteling te Vorsselaer ; in : Oudh. en K. 1909, bl. 65.
3486. Id. Het Kasteel van Vorsselaer en zijn heeren : in : Mededeelingen v. d. Kunst en Oudh. Kring Herentals, 1933-1934, bl. 13-16.
4387. Van Roey (Z. E. Kardinaal Aartsbisschop) = La Vie diocésaine, XV, 1926, bl. 149, 185. Geïl. — Bibliographie université de Louvain. Louvain, 1911 ; bl. 18. — Collectanea Mechliniensia, XVI, 1927, 663.
3488. Van Roey L. = Jaarboek Davidsfonds 1914, n^o 189, II, bl. 321.
3489. Van Roey A. A. = Taxandria, 1920, bl. 16.
3490. Van Roey K. = J. E. Jansen: Roemweerdige mannen. — Taxandria, 1920, bl. 22.

3491. *Wekelijks Nieuws uyt Loven*, 1775, d. V, bl. 49-50.
(Den Grave van Vorsselaer).

Zie *Geschiedenissen van Bisdom Kamerijk, Abdijen van Grooten — Bijgaarden en Vrouwen-Park bij Leuven*, die hier rechten bezalen.

Heeren : van Rotselaer, van Vorsselaer, van Ligne, van Arenberg, Proost, de Prêt, van de Werve, de Borrekens. *Iconographie* : Kasteel, portretten heeren, portretten Z. E. Kardinaal Aartsbisschop.

Zie verder o. c. d. I : Jourdain et van Stalle, De Seyn, van der Maelen, van Rooy, Kreglinger — en de nummers 267, 271, 278, 281, 285, 305, 344, 393^{bis}, 474, 553, 554, 702, 745, 791, 807, 811, 927, 1220, 2359, 2366, 2371, 2673, 2674, 2732.

WECHELDERZANDE.

3492. AHEB., XXVIII, 1900, bl. 336 (Pouillé).

3493. Cornelissen J. *Volkshumor*, I, bl. 296.

3494. De Mahieu R. *Fragments généalogiques concernant la contrée d'Ath, Chièvres, Delzenne*, 1931 ; (Families van Steenhuys en Wouters).

3495. De Raadt. *Sobriquets*, bl. 127, 539.

3496. Donnet F. *Les cloches de Wechelderzande* ; in : *Taxandria*, 1905, bl. 156-163. Geil.

3497. Id. *Traditions locales* ; in : *ARAB.*, LVII, 1905, bl. 311-319.

3498. Id. *Inventaris Kunstvoorwerpen Pr. A.* 3e afl. bl. 328.

3499. Goetschalckx P. J. *Bijdragen*, 1908, bl. 175.

3500. *Grafschriften Pr. A.* 157^e afl: 1905.

3501. *Inventaris Cour féodale*, I, bl. 35, 72 ; II, bl. 246.

3502. *Inventaris Chambre des Comptes*, V, bl. 229.

3503. Jansen J. E. *De Cynsen van het Land van Turnhout* ; in : *Taxandria*, 1935.

3504. L. C. *Akkoord tusschen Vlimmeren en Wechelderzande (1768)* ; in : *Taxandria*, 1936, bl. 214.

3505. Laenen J. *Introd. hist. par.* bl. 359.

3506. Lauwerijs J. *Volksdevoties*, bl. 113-114.

3507. Le Roy. *Notitia Marchionatus*, bl. 420.

3508. Mercelis L. De priester, engel onzer dorpen. Zilveren Jubelfeest E. H. J. Smulders. Brussel, O. Schepens, 1890.
3509. Schobbens J. Promenades ; d. II, bl. 188-189.
3510. Steenhuys (Familie). Branche de Wechelderzande-Lille ; in : Annales Cercle Archéol. Ath, XVI, 1930.
- Kerkelijk hing de parochie af van het Kapittel van Kamerijk ; de abdij van Groote Bijgaerden had er goederen.
- Heerlijke familiën : Proost, de Pestre.
- Zie verder O. C. d. I : Jourdain et van Stalle, De Seyn, Van der Maelen, van Rooy, Kreglinger, en de nummers 307, 576, 704, 748, 927, 2127.

Kanton Hoogstraten. -

BAARLE-HERTOG.

3511. Behoorde aan het keizerlijk kapittel der kanunnikessen van Thorn en aan de Baronie Breda.
- Abdij van Thorn = Notice historique sur l'ancien chapitre impérial de chanoinesses à Thorn dans la province actuelle de Limbourg. Gand, F. et E. Gyselinck, 1850 ; in-8. Geil. — Habets. Over den oorsprong, de rechten en den toestand van de abdij en het vorstendom Thorn, in : Publications Soc. hist. arch. du duché de Limbourg, IX, bl. 181-204. — Id. Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond en van de bisdommen die het in deze gewesten zijn voorafgegaan. Roermond, 1875-1892 ; 3 d. in-8. — Id. en Flament. De archieven van het kapittel der hoogadelijke rijksabdij Thorn. 's Gravenhage, 1889-1899 ; 2 d. in-8. — Id. De oude landrechten en andere gerechtelijke documenten van het voormalig sticht en rijksvorstendom Thorn ; in : Publ. soc. hist. arch. du duché de Limbourg, VIII, bl. 195-291. — Id. De laatste vorstin abdis van het keizerlijk stift Thorn, in : Ibidem, IX, 157-180 ; XVII, 66-68.

3512. A. H. C. F. Verlichtiging der Brabantsche en andere Nederlandsche Oudheden, ofte Vaderlansche verhandelinge over eenige urnen ofte lijkvaten, onlangs door de zorg en bekostiging van den Eerw. Heer Godefr. Hermans, Prelaet der abdij van Tongerlo, ontdekt bij het dorp Alphen. Maestricht, 1793 ; in-4 ; in 1837, andermaal te Turnhout herdrukt.
3513. Annales Baerlenses. (HS. Archief Kerk Baarle-Hertog).
3514. Baarle-Hertog, de Belgische enclave in Nederland, in : Ons Volk, XXIII, 1937, n^o 50.
3515. Baarl's Nieuws- en Advertentieblad. Weekblad voor Baarle-Nassau-Hertog en omstreken, sinds 1905.
3516. Baerlenus Jan = Paquot. Mémoires L. P. B. II, 403-404. — Biogr. nat. d. X.
3517. Butkens. Trophées de Brabant, I, 47.
3518. Cornelissen J. Volkshumor, I, 232-233.
3519. Cuypers P. Berigt omtrent eenige oude grafheuvelen onder Baarle-Nassau in Noord-Brabant onderzocht en beschreven. Arnhem, Nyhoff, z. d. in-8. Geil.
3520. Id. Berigt omtrent oude grafheuvels onder Alphen in Noord-Brabant geopend en onderzocht. Arnhem, Nyhoff, 1843 ; in-8. Geil.
3521. Cuypers van Velthoven P. Objet en bronze trouvé à Baarle-Nassau. Notice ; in : ARAB., d. XXVII, 2^e r. d. VII.
3522. De Paeuw = Biogr. nat. d. XVI. — Frederik en van den Branden. Biogr. woordenboek.
3523. De Ram. Synopsis, bl. 284.
3524. Donnet F. Kerk en kunstvoorwerpen, in : Inventaris Pr. A., 1^e afl. bl. 4-9.
3525. Eernalsteen J. Baerle en Ryckevorsel. Wonderbare verschijningen op de heide, ten jare 1612 ; in : O. en K. XVI. 1925.
3526. Francicanessen-Derde Ordelingen Sinte Catharina Bergklooster = Staatsarchief Antwerpen. — Groot kerkelijk tooneel van Brabant, III boek, bl. 204.
3527. Goetschalckx P. J. Baarle-Hertog, in : Bijdragen, 1908, bl. 166, 581-630 ; 1910, bl. 452-453 ; 1911, bl. 292-294.

3528. Goos C. St Salvator. Bedevaart-Kapel te Baarle-Nassau. [Baarle-Nassau, De Jong, 1930] ; in-16.
3529. Gramaye. Antiquitates belgicae.
3530. Hermans C. R. Analytische opgave der gedrukte charters, diploma's enz. betreffende de provincie Noord-Brabant. 's Hertogenbosch, 1844 ; in-8.
3531. Heuvelmans P. Lotgevallen van een Turnhoutschen jager, bl. 92.
3532. Inventaire de la Cour féodale (Archives Brux.) d. II, bl. 53, 150, 162, 181, 284.
3533. Jansen J. E. Turnhout in het verleden en het heden. Turnhout, Splichal, 1905 ; 3 d. in-8. (Baarle behoorde aan het land van Turnhout).
3534. Id. De cijnsboeken van het Land van Turnhout ; in : Taxandria, 1935.
3535. Id. L'abbaye norbertine du Parc-le-Duc. Huit siècles d'existence 1129-1929. Malines, Dessain, 1929 ; in-8. Geil. (Goederen, bl. 16, 178).
3536. Klein D. Geschiedenis van het land en de heeren van Breda tot het tijdstip der scheiding van Bergen-op-Zoom, Breda, 1861 ; bl. 45.
3537. Knippenbergh J. Historia ecclesiastica ducatus Geldricæ. Bruxellis, 1719 ; in-4, bl. 58.
3538. Kruger. Kerkelijke Geschiedenis van het bisdom van Breda ; d. III, bl. 43-54.
3539. Le Roy. Notitia Marchionatus S. R. I., bl. 418, 464.
3540. Id. Groot kerkelijk tooneel van Brabant (1727) ; III, boek, bl. 204. (Klooster Derde-Orde).
3541. Miræus. Op. dipl. I, bl. 444 ; II, bl. 862.
3542. Petrus Cristus = Hs. J. E. Jansen. Archief Turnhout. M. J. Friedländer. Die altniederländische Malerei. I. Leiden, Sythoff, 1934. Geil.
3543. Pouillés ; in AHEB., I, 1864, bl. 256 ; XIX, 1883, 403.
3544. Schurmans = Taxandria 1933, bl. 94-96.
3545. Stroobant L. Les nécropoles à incinération de Baerle-Duc et Baarle-Nassau ; in : Taxandria, 1909, bl. 137-147.

INHOUD.

ISIDOOR VAN BEUGEM — Lodewijk Taeymans S. J.	blz. 119-133.
J. E. JANSEN — Het Volksleven te Turnhout	134-171.
P. L. DUPONT. — Documenten over de Valkerij te Arendonk	172-176.
K. VAN NYEN — Documentatie. Staaltje van rechterlijke taal in de 2 ^e helft der XVIII ^e eeuw	177-178.
KEMPISCH BOEKENNIEUWS, AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM	179.
INHOUDSTAFEL VAN HET JAAR 1939	180-181.
BIBLIOGRAPHIE	33-52.